

EGO

Universiteit van Amsterdam

NOVEMBER 1994

MAANDBLAD VAN DE HUMANISTISCH GEESTELIJKE VERZORGING BIJ DE KRIJGSMACHT

Bibliotheek

Telefoon 030-390199

In dit
nummer o.a.:

Weer terug na uitzending, twee interviews:
Psycholoog Paul Sanders, pagina 3
De achtergebleven partner, pagina 15

EGO

MAANDBLAD
VAN DE DIENST
HUMANISTISCH
GEESTELIJKE VERZORGING
BIJ DE KRIJGSMACHT

nr. 11, november 1994, 33e jaargang
Abonnementsprijs f 15,- per jaar, te
storten op postbankrekening 480414
t.n.v. Hoofdraadsman HGV te Zeist.
Militairen ontvangen het blad op aan-
vraag zonder betaling.

Redactie:

Klazien van Brandwijk - Wiltjer, Bart
Hetebrij, Wim Heij (voorz.), Joan
Merens, Vincent Peeters, Jan Sulman.

Vaste medewerkers:

Theo Carree, Arend van Dam, Evert
van Dijk, Gerard van Erkelens, Sabine
Funneman, Cor Hoekstra (CORK),
Pieter de Jager, Tom Janssen, Stef
Kessels, Willy Lohmann, Frits Maas,
Len Munnik, René Nauta, Marco van
Nek, Leonore van Opzeeland, Cor
Out, Tom Pauka, Freek Pol, Rien
Robijns, Karel Roskam, Paul Rutten,
Hans Schonk, Klaas Soesbeek, Frank
Spoelstra, Jan Stoof, Wessel Visser,
Leon Wecke, Hans van Wissen.

Eindredactie:

Joan Merens
Redaktiesekretariaat:
Erika Krijt-Leijendekkers
Prepress/Lithografie/Druk:
Brouwer Offset Utrecht b.v.

Adres redactie en administratie:

Bureau Hoofdraadsman,
Coornherthuis, Oranje Nassaulaan 71,
3708 GC Zeist, tel. 03404-20906.

Bijdragen in EGO verschijnen op per-
soonlijke titel en vertegenwoordigen niet
noodzakelijkerwijs de visie van de redak-
tie of de dienst HGV.

Overname van artikelen en tekeningen is
alleen toegestaan met bronvermelding.

Inhoud

Waarom wel, waarom niet?	2
Een uitzending van zes maanden...	3
Nederlandstalige popmuziek	6
In het vizier	8
Zonnecellen op huurhuizen	9
Karel Roskam	11
Poster	12
Prikkels, puzzel	14
Uitzending van de partner	15
Amnesty International	17
YOY	18
Films	19
Boeken	21
Bruggen bouwen	23
Raadslieden, waar en wie	23

Foto voorpagina: Gerard van
Erkelens

WAAROM WEL, WAAROM NIET?

Toen de redactie van het TV-programma "De Schreeuw van de Leeuw" opbelde naar het bureau Hoofdraadsman met het verzoek mee te willen werken aan een programma-onderdeel over vrouwelijke militairen kwamen er allerlei beelden naar boven. Tegenstrijdige beelden. Paul de Leeuw de verkeerde vragen stellend, en vrouwen wanhopig proberend iets duidelijk te maken over het werk dat zij doen. Maar ook: Paul de Leeuw in het nauw gebracht door een paar goedgebekte vrouwelijke militairen met hun kennis van zaken en hun stevige optreden. Gelukkig hoefde de Dienst Humanistisch Geestelijke Verzorging niet zelf ja of nee te zeggen. Humanistisch raadslieden gaan niet over andere mensen wat zeggen als zij dat buitengewoon goed zelf kunnen en bovendien zelf uit kunnen maken of ze wel of niet in een programma willen optreden.

Het bleek dat de sectie voorlichting van Defensie het verzoek al had afgewezen en er stond ons niet veel anders te doen dan enkele contacten te leggen met ons bekende vrouwelijke militairen, die dan zelf zouden kunnen uitmaken of ze dit aandurfd en of niet. Ook werd het telefoonnummer van de sectie voorlichting van de Luchtmobiele brigade doorgegeven.

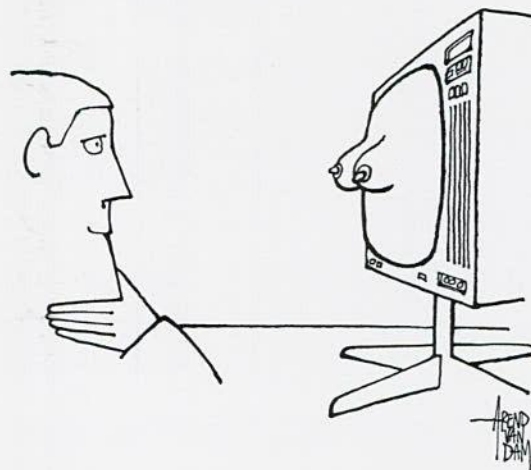
Uiteindelijk is het allemaal niet doorgegaan. De vrouwelijke militairen wilden niet, om twee redenen: als ze op televisie komen willen ze een redelijke kans hebben serieus over hun werk te praten, en die kans schatten ze niet hoog in. Bovendien konden ze last op hun werk krijgen als de "ondervraging" door Paul de Leeuw uit de hand zou lopen. Niet iedereen is er van gediend dat collega's weten hoe je sexleven eruit ziet of welk merk tampons je gebruikt, al heb je nog zo je best gedaan deze informatie niet te geven. Op de meeste werkplekken is dat al niet zo aangenaam, maar, zoals de vrouwen aangaven, in het leger kan je dat het werken erg moeilijk, zo niet onmogelijk maken. Dat zegt wel iets over de werkverhoudingen.

De afdeling voorlichting van de Luchtmobiele Brigade wees het verzoek zonder meer van de hand, en zou het ook iedere benaderde luchtmobiele vrouwelijke militair ernstig afraden. Zij hebben geen namen doorgegeven en zelf geen actie ondernomen. Argument was vooral de bescherming van de jonge vrouwen. En dat is een beetje jammer. Hoe begrijpelijk ook, deze jonge vrouwen zijn zeer wel in staat om zelf na goede overweging een beslissing te nemen.

De discussie is nu niet gevoerd en een kans om tegen elkaar af te wegen de geweldige publiciteit bij groepen die weinig van de krijgsmacht weten of moeten hebben tegenover het risico dat er brokken van komen is zonder meer voorbij.

Blijft toch even het beeld hangen van vrouwelijke militairen, die (figuurlijk) met Paul de Leeuw de vloer aanvegen. Dat was mooi geweest. Maar misschien is het toch maar beter zo.

Redactie

EEN UITZENDING VAN ZES MAANDEN DUURT EEN JAAR EN DAARNA EEN LEVEN.

Terugblik van psycholoog Paul Sanders.

De functie van Overste Paul Sanders, klinisch psycholoog bij de landmacht, is die van Hoofd van de Sectie Individuele Hulpverlening Zuid. Als klinisch psycholoog voert hij gesprekken met militairen en soms met hun partners: als therapie bij psychische problemen of als begeleiding wanneer mensen tijdelijk steun nodig hebben bij het verwerken van ingrijpende gebeurtenissen in hun leven. Zo komen er ook militairen bij hem die in Cambodja of voormalig Joegoslavië geweest zijn en na thuiskomst hun draai niet kunnen vinden. Paul kan daarbij gebruik maken van zijn eigen ervaringen: hij was van 1 februari tot 27 juli van vorig jaar als psycholoog verbonden aan het Transportbataljon in Bosnië. Hij staat op de rol om in januari weer uitgezonden te worden, dit keer naar Srebrenica bij het 13de Luchtmobiele Bataljon.

Hoe kijkt Paul anderhalf jaar later terug op zijn uitzending en met welke problemen als gevolg van uitzending wordt hij in zijn werk het meest geconfronteerd? Een vraaggesprek.

■ Voorbereiding

Om met jezelf te beginnen, hoe was jouw voorbereiding en vind je nu dat die voldoende geweest is?

Ja, dat vind ik wel. Je moet daarbij wel bedenken dat ik in '92 al wist dat ik bestemd was voor opvolging bij het Verbindingsbataljon, en ook al kwam de mededeling dat ik naar het Transportbataljon zou gaan onverwacht, ik was er toch al een tijd mee bezig. Ik ben twee dagen op het CVV geweest, en één in Hilversum voor een uitvoerige ZHKH-training. Ik zat in een tussen-rotatie voor het Transport bataljon, dus van kennismaken en leggen van goede contacten kon geen sprake te zijn. Dat moest allemaal in Bosnië gebeuren.

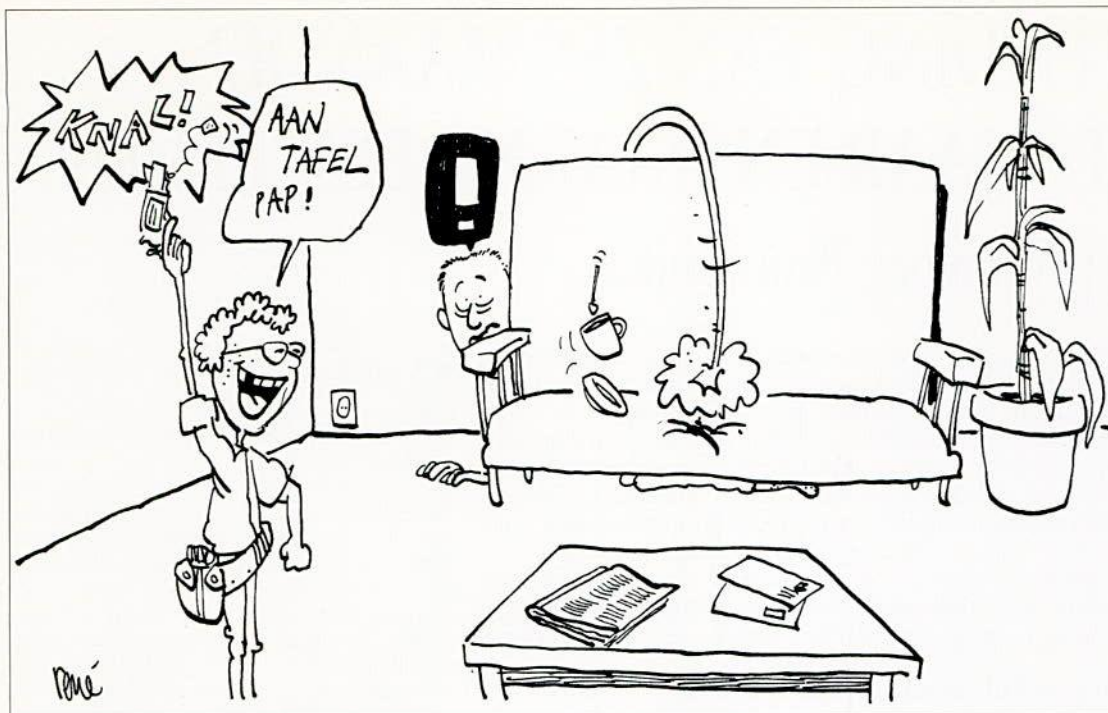
■ In Bosnië

Ik had gedacht daar een maand voor nodig te hebben, alles draaide daar per slot al drie maanden, ook het SCC. Bij het SCC heerste eerst een wat afwachtende houding: zijn wij niet goed genoeg, waarom moet er een psycholoog bij komen? Al heel gauw kwam er toen een voortreffelijke samenwerking van de grond. In eerste instantie had men gedacht dat ik in de tweede lijn zou werken. Bij uitzendingen echter werkt de psycholoog structureel in de eerste lijn. Dat kan ook niet anders: ik ben daar en loop rond, mensen moeten een direct beroep op mij kunnen doen.

Daarnaast was mijn taak de verplichte psychologische eind-debriefing; sommige mensen hebben ethische vragen bij het verplichte karakter daarvan, maar mensen hebben de vrijheid niets te zeggen. Ik heb daar ook respect voor, en neem dan de gelegenheid waar om informatie te geven over wat ze te wachten kan staan als ze thuiskomen.

Dat de eind-debriefing verplicht is heeft ook te maken met goede personeelszorg. Het is belangrijk om al in een zo vroeg mogelijk stadium eventuele verwerkingsproblemen te onderkennen en op te lossen. Daarmee voorkom je mogelijk ernstige psychische problematiek op de langere termijn. Bovendien weten wij uit onze ervaring, o.a. uit de behandeling van ex-Unifil-militairen, dat militairen die met ernstige problemen kampen zelf niet om hulp vragen. Een actieve benadering is daarom vanuit personeelszorg-optiek een noodzaak.

Paul Sanders

■ Samenwerking

Hoe was de samenwerking met de andere hulpverleners, zou dat anders georganiseerd moeten worden nu je terug kijkt?

Eerst hebben we in een gesprek de posities afgebakend. Door het zetten van piketpaaltjes tussen de verschillende terreinen van hulpverlening was er geen competentiestrijd. De MDD had het eigen werk, de geestelijke verzorging ook, die hield zich ook wat meer bezig met de plaatselijke bevolking; de GV heeft trouwens toch een andere inhoud, sterk betrokken bij vragen van leven en dood. We vulden elkaar prima aan. Alle mensen waren nodig. Ik ging trouwens zelf ook wel naar de diensten van de GV, dat was voor mij even een moment om met wat anders bezig te zijn, een stuk bezinning.

Had je ook een buddy?

Ik heb de leden van het SCC beschouwd als goede collega's, aan enkele heb ik persoonlijk veel gehad. Maar ook buiten de hulpverlening waren mensen die je echt steunden, dat heb ik gemerkt toen mijn vader stierf toen ik vijf weken weg was. Een arm om je schouder, veel zorg. Dat alles maakt zo'n uitzending de moeite waard. Eén buddy is niet zo'n goed idee, je gaat elkaar sparen omdat je weet dat de ander het ook moeilijk heeft. Liever een groepje om je heen, anders raak je in een isolement als er wat gebeurt. En als je alleen staat houd je het niet vol.

■ Na terugkeer

Ben je zelf ook gedebriefed?

Ja, twee weken na thuiskomst. Dat was heel positief, ook al had ik geen schokkende dingen meegemaakt. Het was toch een heel ingrijpende ervaring. Ook nu nog deel ik mijn leven in in voor Joegoslavië en na Joegoslavië. Nog steeds zijn de ervaringen onuitwisbaar

in mijn beleavingswereld.

In de eerste week na terugkomst was ik heel blij, maar toch ook een beetje nostalgisch. Dat was over toen iedereen terug was, ik ben ook telkens naar Schiphol gegaan om mensen, met wie ik daar samen was geweest, te begroeten.

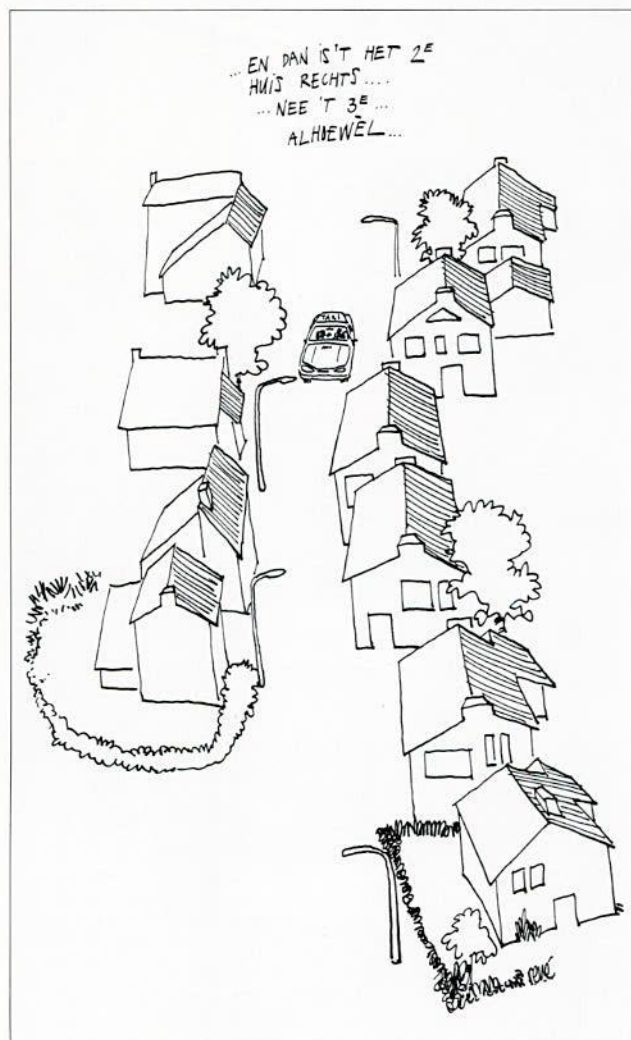
zij in spanning, soms niet kunnen slapen van angst, overal alleen voor staan, en ik daar plezier hebben.

■ Veranderd?

Vertel eens over de veranderingen in jezelf.

Eigenlijk ben ik nog steeds aan het verwerken. De veranderingen liggen vooral in de relationele sfeer, je weet nu dat een afscheid definitief kan zijn. Mijn vrouw zegt dat onze relatie zes maanden stil heeft gestaan, en dat is ook zo. Je houdt vast aan hoe het was voor je weg ging en denkt dat je de draad zo weer oppakt, maar je bent beide veranderd en het kost echt moeite om je relatie te herijken. En ook al had ik zelf zo vaak al mensen gewaarschuwd dat er na terugkeer van alles zou veranderen, ik ben er zelf ook in getrapt. In Bosnië heb ik mij heel duidelijk gerealiseerd hoe belangrijk relaties voor me zijn. Dat gevoel blijft altijd bij me.

Ik ben zelf ook wel wat veranderd, vind het moeilijker om compromissen te sluiten, ben minder meegaand geworden, meer militair, zegt mijn vrouw.

■ Samen

Veel repatrianten, die

dus eerder terugkomen zijn, voelen dat als een nederlaag. Ieder die weggaat laat een leegte achter, het is heel vervelend voor een peloton als iemand weggaat, het blijft sudderen en heeft veel impact.

Daarom probeer je er alles aan te doen om dat te voorkomen. Dat deed het kader ook, ik kon goed met hen overleggen. Je probeert samen om iemand op de rails te houden. Ik heb er van genoten zo binnen het bataljon te zitten.

Je kunt daar niet met een masker op functioneren, je kunt alleen jezelf zijn. Persoon en functie komen heel dicht naar elkaar toe. Je moet je niet opdringen, wel duidelijk maken dat je er bent voor als iemand je nodig heeft. Ik heb mezelf kunnen zijn, heb een pilsje meegedronken en moppen getapt.

Sta je nu anders tegenover je werk?

Ik zat hier op het SIH ver van de onderdelen af, ik ken nu veel meer mensen, kom makkelijker binnen. Daardoor zitten mijn wortels steviger in de organisatie.

Wat betreft therapieën en begeleiding is er, denk ik, niet zoveel veranderd.

Cliënten die in Cambodja of Joegoslavië geweest zijn hebben vooral, afgezien van de enkele met echt traumatische ervaringen, moeite met aanpassing aan het reguliere leven, thuis en op het werk. Ze kunnen de ervaringen daar niet loslaten; er zijn problemen met "hoe vertel ik het mijn partner", zoals ik ook gehad heb. Sommigen hebben last van huilbuien op onverwachte momenten, of van aanvallen van agressie. Men stoort zich aan luxe-problemen of aan een kind dat z'n bord niet leeg eet. De mensen komen vrij snel hier op het net. Het is belangrijk om ze, aan de hand van foto's of video, hun verhaal te laten vertellen. Dan kunnen ze dat thuis ook doen en dan pas de kan partner zich betrokken gaan voelen; dan ontstaat ook verbondenheid en wordt het mogelijk weer samen verder te gaan.

Daarnaast is het zo dat de organisatie hier heel anders functioneert dan bij uitzending. Er is een 8-5 cultuur, er zijn weer de VRA-tjes voor ieder wissewasje. Voor sommige korporeels is de gang naar hun oude werk een overgang van verantwoordelijk werk, waarin ze serieus genomen werden, naar weer een nummer zijn. Voor met name sommige waarnemers geldt iets vergelijkbaars: in voormalig Joegoslavië waren ze iemand,

gingen ze om met hoge heren, en hier zijn ze weer gewoon S 1, 2, 3 of 4.

Er zijn ook vragen naar de zin van alles. Tijdens de uitzending hadden sommige mensen het gevoel nu pas echt te leven, na terugkeer kunnen licht suïcidale gevoelens opkomen, doordat niets meer zin lijkt te hebben. Het lukt over het algemeen goed, door het praten te stimuleren, om het verwerkingsproces op gang te krijgen, zodat mensen weer kunnen gaan functioneren.

Een probleem kan ook zijn dat de omgeving niet weet wat te beginnen, het is niet altijd makkelijk om duidelijk te maken dat je belangstelling uitgaat naar de mens in de militair; het lijkt soms, het is soms ook, sensatiezucht, en dat is het laatste wat iemand uit zijn tent lokt.

■ Ten slotte

Wil je problemen voorkomen dan moet er dus veel gepraat worden, dat is inmiddels wel bekend: daar over thuis, en hier over daar. Het is mij opgevallen dat er tijdens de uitzending veel over thuis gepraat werd, niemand schaamde zich als hij het moeilijk had, ook niet voor psychische problemen. Niet zo erg macho dus. Eerst merkte de maat het, dan de groep en dan werd een hulpverlener ingeschakeld. Dat was heel gewoon.

De hele situatie in Bosnië is voor ons eigenlijk onbegrijpelijk. Etnische zuiveringen zijn als een veenbrand: zo is een dorp een gewoon dorp, met mensen op straat en bewoonde en verzorgde huizen, de volgende dag is het dorp bijna leeg, zijn een groot aantal huizen afgebrand, blijken vrouwen en kinderen weggejaagd of vermoord, en leven er nog een paar gezinnen in ongeschonden

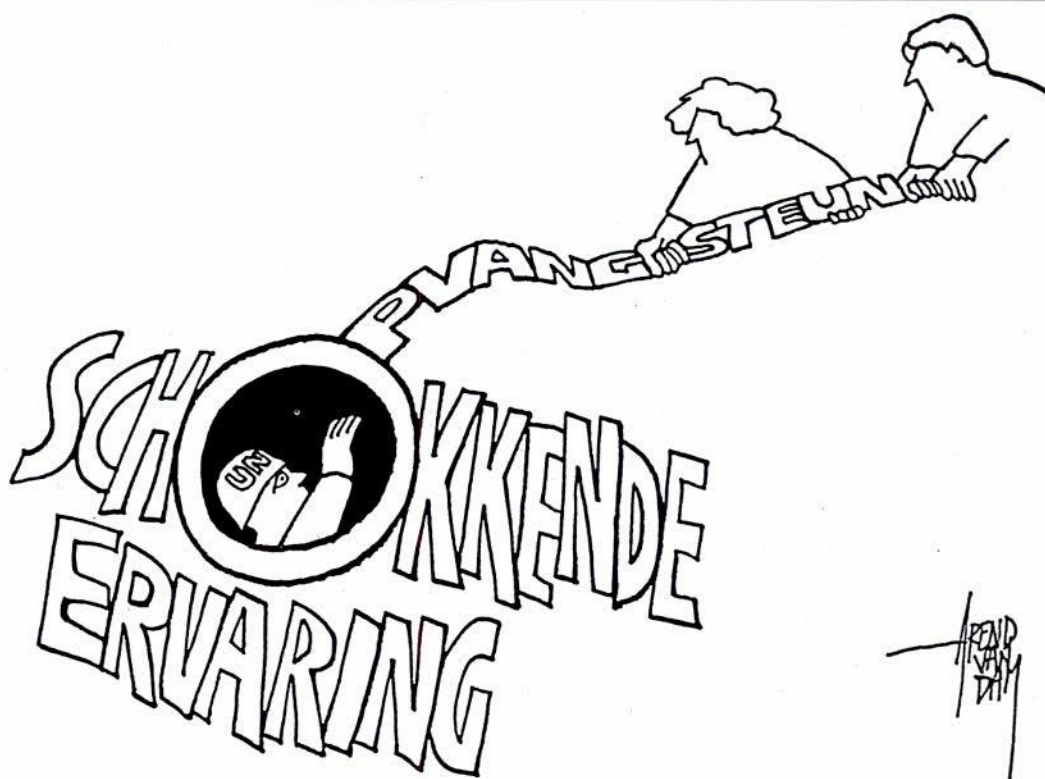
huizen uit één bepaalde etnische groep. Je ziet een geweldige angst bij mensen, waar wij vrijwel machteloos tegenover staan. Doden worden niet begraven, liggen langs de kant van de weg. Wat wij onder beschaving verstaan is daar verdwenen.

In zo'n situatie is het begrijpelijk dat militairen soms banden aanknopen met de plaatselijke bevolking, het haalt iets van die onmacht weg. Die solidariteit wordt dan op den duur wel heel onbevredigend: je kunt uiteindelijk toch niet echt iets doen en je moet na zes maanden weer weg. Het is moeilijk om daarvoor grenzen aan de geven. Je wordt gauw partij en dan zitten er politieke kantjes aan.

Voor mij, en ik denk ook voor de andere hulpverleners, lag en ligt de vraag naar de zin van de uitzending misschien wat eenvoudiger dan voor anderen: de zin ligt immers in de militairen die er zijn en die onder moeilijke omstandigheden hun werk moeten doen.

Paul, bedankt voor je openhartigheid en heel veel sterkte bij de volgende uitzending.

Joan Merens

NEDERLANDSTALIGE POPMUZIEK WEER SPRINGLEVEND

Zo'n vijftien jaar geleden kwam het nog maar sporadisch voor, popmuziek in het Nederlands gezongen. Dat is anno 1994 wel anders. In september verscheen het nieuwe album van de Dijk op de markt. "De Blauwe Schuit" is alweer het negende album van deze groep. Nieuw materiaal van Frank Boeijen staat op uitkomen. Van de Scene staat een live album op stapel. Deze platen zijn stuk voor stuk belangrijke producten voor grote platenmaatschappijen als Phonogram en BMG-Ariola. De Nederlandstalige pop zingt een woordje mee. Maar niet alleen de cd-verkoop verloopt uitstekend. Ook de zalen zijn vol. Ego werpt een blik terug.

KOM VAN DAT DAK AF

Een van de eerste artiesten die de popmuziek met Nederlandse taal verzoent is Peter Koelewijn. Peter en zijn Rockets scoren in 1960 al een rock'n-roll hit met "Kom van dat Dak af!". In het kielzog volgt nog een aantal hits die het succes van Peters eersteling toch niet kunnen evenaren. Bij tijd en wijle komt Koelewijn terug in de hitparade. Met tussenpozen van om en nabij de tien jaar duikt "Kom van dat dak af!" op. In 1971 scoort hij een achtste plaats met een live versie. In 1981 blijft de plaat steken op een veertiende plaats. In 1989 maakt Peter met MC Miker G en DJ Sven een soort rapversie van zijn oude succes die tot de twintigste plaats reikt. Munt slaan uit succes is Peter Koelewijn bepaald niet vreemd. Toch heeft "Kom van dat dak af!" hem de titel de aartsvader van de Nederlandse rock'n-roll opgeleverd. Er is echter in het begin van de zestiger jaren geen sprake van een Nederlandstalige rock'n-roll scene.

NEDERBIET

In de loop van de jaren zestig zijn er een aantal zogenaamde Nederbeatgroepen (in die tijd spreekt men wel van Nederbiet) die in het Nederlands zingen. Deze beatgroepen laten zich vooral inspireren door Britse bands. Een bijzondere band is ZZ en de Maskers. De groep, die haar gitaargeluid mede aan de Britse Shadows ontleent, scoort een aantal hits waaronder "Ik heb genoeg van jou" en "Dracula". Dat laatste nummer is door Claw Boys Claw gecoverd op hun Hitkillers album uit 1988. ZZ alias Bob Boubier verlaat de Maskers in het midden van de jaren zestig en schrijft de onnavolgbare hit "Ik heb geen zin om op te staan" voor de groep Het.

Dezelfde Boubier scoort in 1976 een hit met het mierzoete "Voor niets", een plaatje dat met popmuziek nog maar weinig van doen heeft. Een echte eendagsvlieg is de groep Ronnie en de Ronnies die succes heeft met "Beestjes". Zij bezingen een bekende ervaring als volgt: "Weet je wat ik zie als ik gedronken heb, allemaal beestjes".

PROTESTZANGERS

Nederland kent in het midden van de jaren zestig, net als de Verenigde Staten en Engeland een aantal protestzangers. De bekendste en de zanger met de langste adem is Boudewijn de Groot die vooral werk van tekstschrijver Lennaert Nijgh vertolkt. Zijn eerste hit, "Een meisje van zestien", is echter een vertaling van een chanson dat in Frankrijk door Charles Aznavour vertolkt is: "Une enfant".

De Dijk

Zijn grootste hits zijn "Welterusten mijnheer de president" en "Het land van Maas en Waal". Ook moet de Eindhovense Herman van Loenhout alias Armand genoemd worden die zijn enige, maar wel grote hit "Ben ik te min?" scoort. Armand bespeelt nog steeds de Nederlandse podia en deze hit prijkt nog steeds op zijn repertoire.

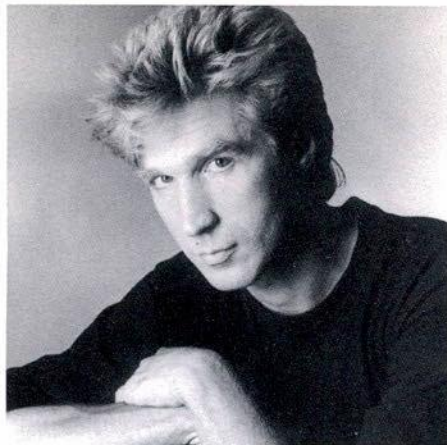
DIALECT IS NORMAAL

In de eerste helft van de jaren zeventig speelt de Nederlandse taal geen rol van betekenis in de popmuziek. In 1977 duikt een groep in de hitparade op die tot op de dag van vandaag bijzonder succesvol is. De groep zingt in Achterhoeks dialect, speelt rock'n-roll-muziek en heet Normaal. Hun eerste van een lange reeks hits heet "Oerend Hard". Zij koppelen de viering van het platteland ("De boer is troef") aan een afkeer tegen randstedelijke arrogantie. Zalen en feesttenten veranderen stevast in een kolkende, feestende bende waar bier en stro in het rond vliegen. In het Achterhoekse is inmiddels een uitgebreide stroming van popbands tot stand gekomen die in het dialect zingen. Voortrekkers van die stroming zijn onder andere Boh Foi Toch en de Jan Ottink Band.

Begin jaren tachtig scoort de Limburgse dialectgroep Janse Bagge Bend hun enige hit met "Sollicitere", een cover van Gimme Some Lovin van the Engelse Spencer Davis Group. Een kleine tien jaar later is het weer raak voor Limburg met Rowwen Hèze die haar eerste hit scoort met "Bestel mar". Deze groep speelt zogenaamde Texmex-muziek, een mengvorm van Mexicaanse muziek en Texas rock'n-roll. De accordeon, door Rowwen Hèze penspiano genoemd, staat centraal. De band weet zijn succes te continueren en vult nog steeds zalen en feesttenten. Dialect is inmiddels normaal in de Nederlandse popmuziek.

NEDERLANDSTALIGE GOLF

Aan het begin van de jaren tachtig komt de Nederlandstalige popmuziek definitief van de grond. De stroming heeft zich dan al enige tijd in de luwte ontwikkeld. In de jaren zeventig heeft de groep Bots zich gemanifesteerd met politieke pop en grijpt Fungus terug naar een oudhollandse volksbenadering. In 1979 legt de

Frank Boeijen

Stichting Popmuziek Nederland de Nederlandstalige pop van een 12-tal groepen vast op de plaat "Uitholling Overdwars". Onder hen ook de latere succesformaties Doe Maar en Toontje Lager, maar ook de verder onbekend gebleven homoband Tedje en de Flikkers. Twee jaar later volgt de doorbraak voor de Nederlandstalige popmuziek. Belangrijkste exponent van de Nederlandstalige popstroming is Doe Maar. De ongekennde populariteit van de groep staat iedereen nog voor ogen. De aanhang van de groep bestaat zeker in de laatste fase van haar bestaan uit tienermeisjes. Communicatiewetenschap-studente Ingrid Janssen analyseert in haar scriptie "Verliefd op een Posterman" uit 1993 de fanmail die aan Ernst Jansz werd gestuurd. Het volgende fragment uit een brief van een fan, dat in haar studie is opgenomen, illustreert het belang van Doe Maar voor de 'fens'. De anti-drugsong "Heroïne" waarin Ernst Jansz regelmatig 'godverdomme!' roept, leidt tot discussie in huiselijke kring:

Ik heb ontzettende ruzie met mijn ouders over jullie te gekke lp "Virus". Je begrijpt het al, het gaat om het lied "Heroïne". Ik heb een hekel aan die stomme ouders. M'n vader zit te zeiken dat jullie onbeschoft zijn en mijn moeder zegt: 'Nou heroïne is zo iets taboe, dat ze dat niet kunnen schrijven en zingen'. Mijn ouders zijn zo conservatief als de pest. En dan dat stomme gezeik over God. Wat heb ik nou met dat kereltje te maken. Wat moet ik doen? Geef me asjeblieft raad, moet ik weer wegllopen of naar iemand iets schrijven.

Andere groepen die belangrijk zijn in deze periode zijn: het Goede Doel, Toontje Lager, het Klein Orkest en de Frank Boeijen Groep. De Vlaming Raymond van het Groenewoud scoort in 1980 zijn eerste voornamelijk Nederlandstalige hit met zijn schreeuw om liefde: "Je veux de l'Amour". De Nederlandstalige teksten uit deze periode zijn over het algemeen pessimistisch. Ze kenmerken zich door een schril realisme. Tekstfragmenten als

(Doe Maar) en Laat mij maar alleen, ook al valt het soms niet mee, de eenzaamheid is soms erger met zijn twee (Klein Orkest) illustreren dat. Ook België ("Waar kan ik heen?") van het Goede Doel ademt deze sfeer uit. Alleen Frank Boeijen is romantisch danwel opvoedend bezig (Denk niet wit, denk niet zwart, maar in de kleur van je hart). Het is niet alleen in de hitparade dat de Nederlandstalige popmuziek zich roert. Begin jaren tachtig zijn het vooral de Tröckener Kecks die de rokende zaaltjes bespelen. Ook de Dijk is dan al actief, de formatie scoort dan nog geen hits.

DOODVERKLARING

Wanneer Doe Maar in 1984 uit elkaar gaat wordt de Nederlandstalige popmuziek in de media voor dood verklaard. Voor Hub van de Lubbe, zanger van de groep de Dijk was deze doodverklaring toen een bijzondere ervaring.

Doe Maar was nog geen dag uit elkaar of de radio zei al dat de Nederlandstalige stroming over was. En toen stonden al die bandjes daar met hun Nederlandstalige muziek. Dat werkte

Tröckener Kecks

wel zo, want die werden op eens niet meer gebeld. We hebben er behoorlijk van te duchten gehad. Platenmaatschappijen waren opeens niet meer geïnteresseerd. We hebben steeds tegen onszelf gezegd, dat gaat niet op voor ons, maar toch. Wij moesten weer alles oververven, aantonen dat het toch in het Nederlands kan. Dat het best zijn eigen waarde heeft.

TOORTS

Desalniettemin blijken een aantal groepen de toorts van de Nederlandstalige pop te willen blijven dragen. Gaandeweg blijkt ook bij de muziekindustrie de interesse voor de Nederlandstalige popmuziek weer enigszins terug te komen. Belangrijkste exponenten van de Nederlandstalige popstroming in het post-Doe Maar tijdperk zijn Frank Boeijen (die begin jaren negentig op de solotour gaat), De Dijk en De Scene. De laatste band boekt zijn successen in eerste instantie in Vlaanderen. Een andere band die ook in België succesvol is en vooral in het clubcircuit middels optredens successen boekt is de eerdergenoemde groep Tröckener Kecks. In 1990 duikt vanuit België de groep Clouseau op die een hele reeks hits heeft. De populariteit van de groep hier en in Vlaanderen doet bij tijd en wijle denken aan het Doe Maar tijdperk. In 1991 scoort de Vlaming Raymond van het Groenewoud met de Centimeters een gospelsachtige nummer één hit in Nederland met "Liefde voor muziek". Tot de nieuwe lichting Nederlandse groepen behoren de eerder genoemde Rowwen Hèze en de Raggende Manne die in 1994 een bescheiden wk-hit scoren met "Naar Voren". De benadering van Bob Fosko en zijn Raggende Manne is een bijzondere. Hun optredens die korter zijn dan één uur zijn vooral een explosie van energie.

SPRINGLEVEND

Op de drempel van de tweede helft van de jaren negentig lijkt de Nederlandstalige popmuziek zich definitief te hebben gevestigd. Het is een aantal oudgedienden dat de kern van de stroming vormen. De loop van de carrières van groepen en artiesten als de Dijk, Frank Boeijen en de Scene belichamen de ontwikkeling van de Nederlandstalige pop. Zo zijn de Nederlandse teksten van de Dijk en de muziek van de groep in de loop der jaren steeds meer naar elkaar toegegroeid. Niemand kijkt meer vreemd op van de koppeling van Nederlandse taal en Amsterdam-soul. Dat de Dijk nog andere wortels heeft blijkt uit het lied "Amsterdam" van Brel dat de band op de laatste CD in de vertaling van Ernst van Altena heeft opgenomen. Ook Boeijen en de Scene hebben een geluid ontwikkeld waaraan Nederlandse teksten onlosmakelijk verbonden zijn. Nieuwe Nederlandstalige groepen kunnen aanhaken bij de gevestigde namen. Een voorbeeld daarvan is de groep Van Dikhou, die met "Stil in Mij" onlangs een uitstekende hit scoorde.

Paul Rutten

HERDENKEN

Eindelijk, het zit erop. We hebben vijftig jaar Slag om Arnhem en Market Garden achter ons liggen. In talloze bijeenkomsten, fora, beschouwingen en programma's is de vraag naar de zinvolheid van al dat herdenken gesteld.

Want wat is herdenken eigenlijk? Is het alleen maar een moment stilstaan bij wat gebeurd is? Of heeft dat herdenken allerlei nuttige functies? Vervult het functies voor staat en overheid, voor hen die het hebben meegemaakt en bijvoorbeeld voor het bedrijfsleven? Neem nu die Slag om Arnhem, een mislukte veldslag, een bewijs voor het feit dat generaals in elk geval tot voor kort heel wat mensenlevens op het eerzuchtig spel konden zetten. Het herdenken van dat drama betekent iets anders voor de veteraan die ooit heeft meegevochten dan voor de jonge middenstander, die de slag niet heeft meegemaakt maar wel in zijn etalage Parabitter of een omelet "Arnhem" te kijk zet. Degene die zijn dierbare op het kerkhof in Oosterbeek heeft liggen denkt anders over "die brug te ver" dan de fabrikant en handelaar in Arnhem-shirts, sleutelhangers, wandborden, klokjes, boeken, video's en Airborne-bonbons.

Met herdenkingen van militaire gebeurtenissen kan de overheid het nationaal bewustzijn versterken, maar ook de internationale solidariteit benadrukken. Dat laatste gebeurde met de D-day-herdenking nadrukkelijk, misschien ook

FOTO MARCO MANDENMAKER

wel om daarmee te versluieren dat op dit moment de internationale solidariteit en daadkracht afwezig zijn als het gaat om het beëindigen van burgeroorlogen in gebieden die voor het Westen van geen noemenswaardig economisch belang zijn en onvoldoende de veiligheid in gevaar brengen.

Maar uiteraard heeft ook de staat een belang bij het herdenken, waar het de mogelijkheid biedt op het sluimerend gevaar van weleer te wijzen, zoals racisme en antisemitisme, in het algemeen vreemdelingenhaat. Maar de staat zal

selectief zijn waar het gaat om herdenken: de veldslagen die politiek niet goed uitkomen zal de overheid snel vergeten. Onze nationale bevrijdingsdag blijft uiteraard nummer 1 in de top-tien van herdenkingen. Maar zoiets als onze politieke acties, waar toch zeer vele Nederlandse soldaten het leven lieten, om van de Indonesiërs maar te zwijgen, staat niet op de kalender van de nationale herdenkingen. Overheden van diverse aard organiseren herdenkingen en niet alleen vanwege de slachtoffers van toen, maar ook vanwege het politieke nut nu en in de toekomst. De IJzerbedevaart bij onze zuiderburen heeft zowel met Vlaamse gesneuvelden als ook met versterking van nationalisme en racisme te maken. In feite, als het om oprechte motieven gaat, motieven om te herdenken, dan behoren die alleen bij de slachtoffers en hun nabestaanden. Zij kunnen door herdenken de ervaringen van toen mede verwerken, eer bewijzen aan de slachtoffers en duidelijk maken aan hen die het niet hebben meegemaakt dat zij althans wel die unieke en tegelijk tragische ervaring hebben opgedaan.

De behoefte aan het herdenken van de slachtoffers door de nabestaanden is een kwestie van tijd. Wie weet nog wat er met de gesneuvelden in Waterloo gebeurd is? Wie maakt zich nog druk om Van Speyk? Als de tweede generatie nabestaanden het loodje heeft gelegd, dan is de geschiedenis alleen nog iets voor de overheid, om er naar believen een politiek gebruik van te maken.

Leon Wecke

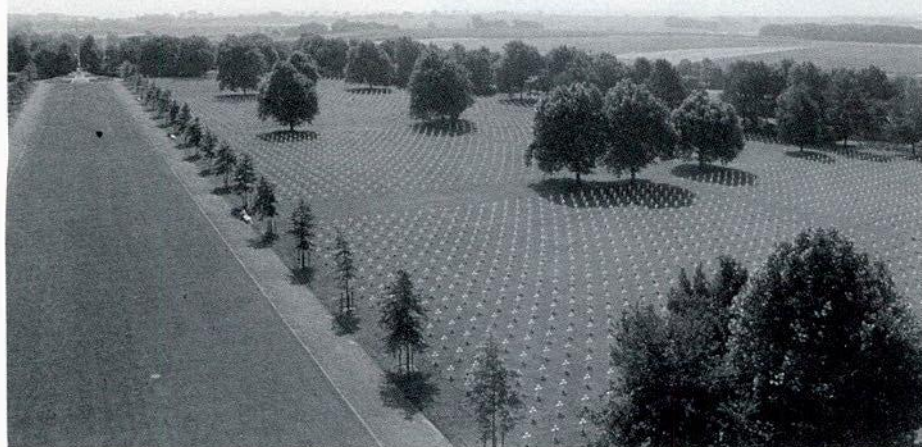

FOTO MARCO MANDENMAKER

HUURHUIS VOORZIEN VAN ZONNECELLEN

Frits Ogg uit Nijmegen krijgt sinds 2 september zijn elektriciteit niet meer van het nutsbedrijf maar van de zon.

Hij is in Nederland de eerste huurder, die zelf een installatie met zonnecelpanelen heeft aangebracht op het dak van zijn huurhuis. Zonnecellen zetten zonlicht om in elektriciteit. Deze elektriciteit wordt opgeslagen in accu's. Van buiten af is er weinig of niets te zien van de zonnecellen. Dit is ook de bedoeling, daar het gezin Ogg in een monumentaal pand woont.

Frits Ogg gaat de elektriciteit gebruiken voor de stroomvoorziening van zijn koelkast, stofzuiger, verlichting en als noodstroomvoorziening voor zijn zender. Hij wil aan de installatie gaan meten en nagaan of een zonnecelsysteem te gebruiken is in rampsituaties, als het elektriciteitsnet uitgevallen is.

■ Motivatie

De zon is gratis, ondanks dat is de elektriciteit uit de zonnecellen niet goedkoper dan de elektriciteit die Frits Ogg van de nutsbedrijven koopt. Hij heeft voor de installatie zo'n achtduizend gulden betaald, waarvan 40% gesubsidieerd is. Eén kilowatt-uur zonnestroom kost hem ongeveer twee gulden. Hij zegt: 'Anderen kopen voor dat geld een nieuw bankstel, een nieuwe stereo-installatie of gaan duur op vakantie. Ik heb langer plezier van mijn investering. Ik ga uit

FOTOS JOSÉ WUYTS

De panelen zijn afgedekt, dit ter voorkoming van kortsluiting tijdens de montage.

van een afschrijving van twintig jaar. Mijn motivatie is het gegeven dat ik zelfs als huurder met een beperkt budget en beperkte kredietmogelijkheden toch een bijdrage kan leveren aan een milieuvriendelijke energievoorziening. Bovendien werk ik al langer aan het vergisten van afval en het verkrijgen van bio-gas, maar dat is veel moeilijker'.

■ Problemen

Bij het installeren van zonnecellen op een huurhuis zijn een aantal problemen te overwinnen. Juridische problemen, de huurder plaatst zijn eigendom op het eigendom van iemand anders. Financiële, een huurder beschikt over het algemeen over een krapper budget dan de eigenaar van een koophuis. Verhuizen, het dak moet altijd achtergelaten worden in de staat zoals het aanvaard wordt. Verzekering, als uit kostenoverweging de cellen zelf geplaatst worden, en er ontstaat schade wordt dit niet door iede-

re verzekeringsmaatschappij gedekt. Plaats van de accu's, deze kunnen niet zomaar overal worden geplaatst. Tenslotte het wonen in een monumentaal pand, de oplossing hiervoor werd aangedragen tijdens een lezing van de nijmeegse geschiedkundige vereniging Numaga. Een architect gaf tijdens de lezing aan, dat als een wijziging of aanpassing maatschappelijk geaccepteerd is, deze gerealiseerd moet kunnen worden.

■ Woningbouwvereniging

De woningbouwvereniging, Woningbouwvereniging Gelderland (WBVG) heeft hem geen strobreed in de weg gelegd. Minder is Frits Ogg te spreken over de stichting die het pand van de woningbouwvereniging huurt. Hij zegt: 'De eerste brief kwam nadat de panelen geplaatst waren, ruim drie jaar na een door mij verzonden brief met de formele vraag om toestemming voor plaatsing.

Deze brief ging alleen over de mogelijke schade die kon worden aangericht, en dat terwijl er met de jaarwisseling nog mensen op het dak hebben staan dansen'.

De installatie bestaat uit zes aan elkaar gekoppelde zonnecellen van de nederlandse zonnecellenfabrikant R&S te Helmond. De keuze voor deze installatie lag voor de hand, daar het als kant en klaar pakket onder de naam Solarc-6 op de markt wordt gebracht. De installatie kan maximaal 240 watt leveren, met een geschatte jaaropbrengst van 250 kilowatt-uur. Het jaarlijks stroomverbruik van de familie Ogg is ongeveer 1800 kilowatt-uur.

Frits Ogg ziet graag dat architecten bij de (ver)bouw van huizen meer rekening houden met het plaatsen van zonnepanelen voor warm water en zonnecellen in de dakconstructie. Juist bij huurhuizen, het nederlandse woningbestand bestaat voor tweederde uit huurhuizen.

De organisatie voor Duurzame Energie (ODE), waarvan Frits Ogg al sinds de oprichting lid is, kwam eind 1992 met een plan om een netgekoppeld systeem (zonder accu's) te installeren. Inmiddels zijn een aantal van deze netgekoppelde installaties gerealiseerd. 'Hieraan kon ik niet meedoen vanwege mijn beperkte budget (de investering hiervoor is 40.000 gulden), het feit dat de installatie al aangekocht was en het feit dat de subsidie toen aan het kopen van accu's gekoppeld was, zegt hij. Netkoppeling is pas interessant als de installatie minimaal vier maal zo groot is. De hiervoor op de markt beschikbare omvormers hebben bij kleine installaties teveel verliezen. De industrie werkt wel aan kleinere omvormers, maar deze zijn nog experimenteel.

Als een spin in zijn web heeft hij vier jaar gewerkt aan de realisering van dit project. Een project dat veel moeite en tijd heeft gekost. Hij zegt: 'Ik heb het rustig aan gedaan, ik wilde er geen nacht minder om slapen'. In vergelijking met de reeds gerealiseerde projecten op koopwoningen is het moeilijker zonnecellen op het dak van een huurhuis te realiseren. Dat het desondanks mogelijk is, is met de realisatie van dit project bevestigd.

Voor meer algemene informatie over zonne-energie kunt u terecht bij de Organisatie voor Duurzame Energie (Frank Wiezer) 030-769224.

HET VREEMDE OOG

Vijf jaar heb ik op een Nigeriaanse school les gegeven. Daar heb ik vreemde dingen meegemaakt. Ik ben vervloekt door een moeder. In West-Afrika speelt de juju een belangrijke rol. Er zijn verhalen bekend over geheimzinnige vervloeken, die soms een dodelijke afloop hadden. Een moeder van een schoolmeisje was boos op mij, want ik had haar dochter wegens spieken een nul voor haar repetitie gegeven. Wat haar vervloeking inhield, weet ik nog steeds niet, maar ik heb die overleefd. Nee, ik heb vreemde dingen meegemaakt met eten en drinken.

Het eten was wat eentonig. Het magere rundvlees kwam op zijn laatste krachten uit het Noorden gelopen en moest na slachting tot malsheid worden geslagen. We aten rijst of macaroni. En soms een bosje worteltjes. Later bij Nigerianen thuis moesten we wennen aan de kip in

de Nigeriaanse pepertjes. Het rook goddelijk. Maar bij de eerste hap wist je al, dat vergeleken daarbij de Indonesische rijsttafel niet heter was dan lammetjespap. De vlammen sloegen mij uit en het zweet droop mij uit de neus en de ogen.

We kregen soms ook wonderlijke hapjes voorgezet. Van de ballen van een ram moest ik niets hebben en de ogen van een schaap heb ik ook altijd geweigerd. Gebraden vliegende mieren heb ik nooit hoeven proeven, maar de slakken vond ik wel lekker. Nooit voelde een Nigeriaanse gastvrouw zich beledigd als ik een lekkernij niet wilde.

Het drinken in Nigeria was ook eentonig. De Nederlandse jenever was te duur en de Nigeriaanse palmwijn vond ik niet te pruimen. Geen Nigeriaan werd ooit boos, dat ik daar een vies gezicht bij trok. Ik hield het dus bij bier en whis-

key. Mensen, die klaagden over het eentonige eten, heb ik tussen haakjes nooit horen klagen, dat het drinken van bier zo eentonig was. Maar goed, er overkwam mij iets vreemds met dat drinken. In 1964 werd er een welkomsteest georganiseerd op het schoolterrein voor mijn jonge vrouw. Ik kreeg ruzie met mijn Amerikaanse collega Tom over de oorlog in Vietnam. Het bier raakte op en wij gingen over op whiskey, in onze bierpullen. Ondersteund door mijn bruid, kwam ik tenslotte thuis - haar naam was me onderweg ontschoten.

De volgende morgen had ik een opgezet, intens blauw oog. De huid er omheen was eveneens diepblauw gekleurd. Annelies verzekerde mij dat ze me niet geslagen had. Maar de Amerikaanse leraar Tom was misschien kwaad geworden toen ik Amerika bekritiseerde? Woedend strompelde ik naar zijn huis en verweet hem mij te hebben geslagen toen hij de discussie niet had kunnen winnen. De grote blonde Amerikaan keek me zo onthutst aan, dat ik hem prompt geloofde dat ook hij me niet had geslagen. Dus reed ik naar onze vriend Olajide, de huisarts in Shagamu, die naar mij luisterde en in lachen uitbarstte: "Jij hebt last van een drank-oog! Als je weer zoveel drinkt, krijg je het weer!" In de dertig jaar daarna heb ik nog nooit zoiets gezien bij een ander mens.

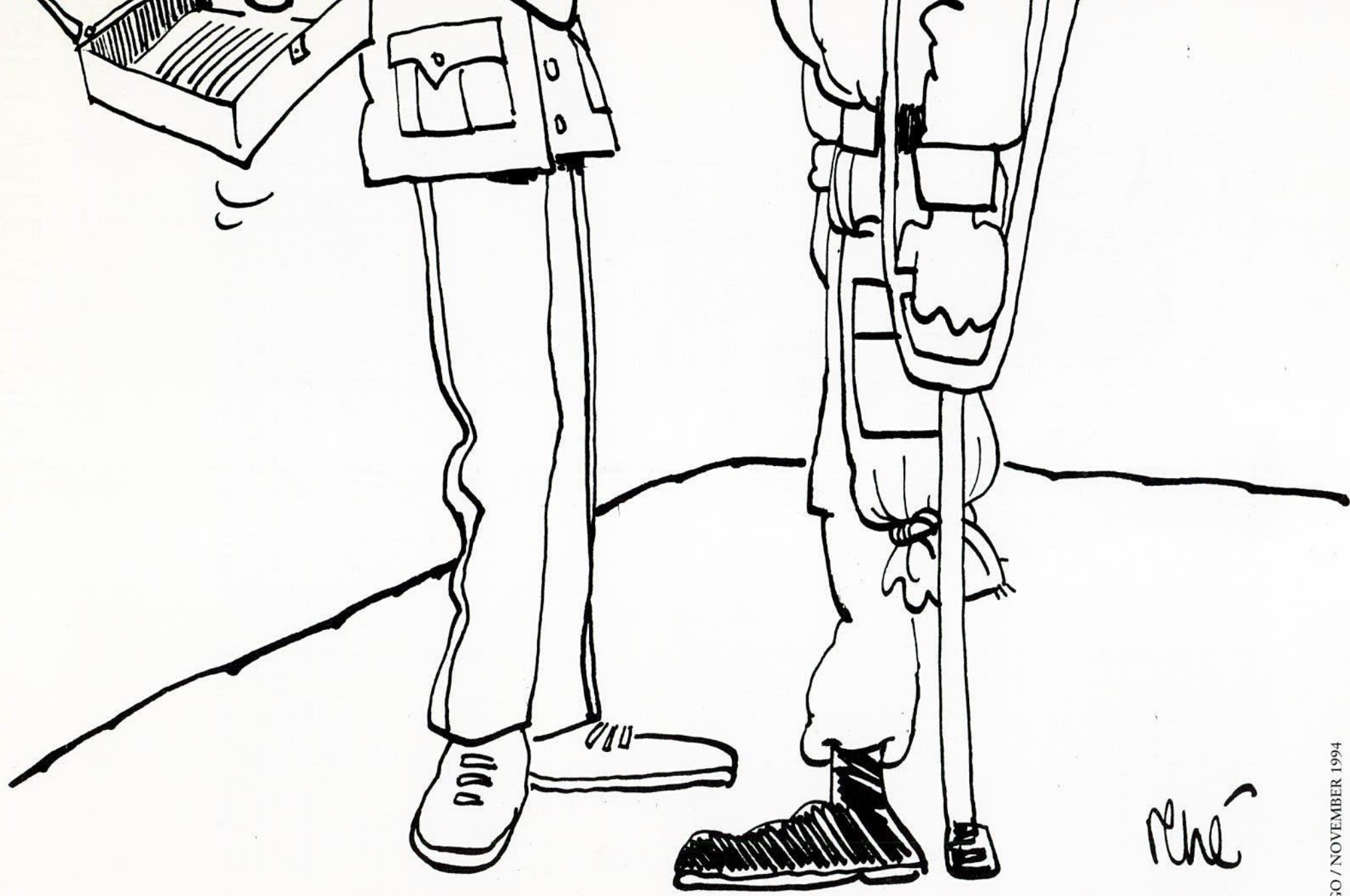
Ik heb in Nigeria een paar lesjes geleerd. Nog steeds vind ik dat je in een vreemde cultuur eten en drinken mag weigeren als je daar van moet kokhalzen. Je hoeft toch ook in het buitenland niet opeens een plaatselijke religie aan te gaan hangen, omdat je nu eenmaal een vreemde cultuur moet "respecteren"?

Hier in Nederland mogen buitenlanders toch ook kokhalzen van een rauwe, gezouten haring? Of van een oliebol? Of van een glas jenever, dat lijkt op Haarlemmerolie? Een buitenlander mag toch ook erwtensoep, een rolmops of een Amsterdammer ui weigeren? Dus waarom zou je in Afrika iemand beledigen als je geen spinnen lust?

Maar je kunt het natuurlijk wel proberen om plaatselijk spul te eten en te drinken, ook al denk je eerst dat het er vies uitziet. Want als je alleen maar eet en drinkt wat je kent, dan mis je de verrijking van het nieuwe. En van teveel van het bekende, kun je ook behoorlijk ziek worden.

Karel Roskam

PRIKKELS

We leven in de periode van herdenken van de gebeurtenissen van een halve eeuw geleden. Dit jaar de bevrijding van het zuiden en volgend jaar de capitulatie van Duitsland, wat het einde betekende van vijf jaar bezetting van ons land. De vraag is of de volgende generatie, die de bezetting niet aan den lijve heeft ondervonden, deze herdenkingen nog wel zal continueren. Uit de geschiedenis blijkt dat alleen overwinningen, waardoor de nationale trots wordt gestreeld, het heel lang volhouden.

Zo had graaf Willem IV in 1345 het voornemen een bezoek te brengen aan Friesland. Met zijn ridders ging hij op weg naar Stavoren, de meest Hollandgezinde stad. Maar bij Warns stuitten de Hollanders op een troep Friezen, die niet begrepen wat die fraai uitgedoste en goed bewapende schare daar te zoeken had. De Friezen namen het zekere voor het onzekere en doodden alle indringers. Ze wisten niet eens dat ze daarbij ook hun wettige landheer om het leven hadden gebracht.

Deze vechtpartij, die de geschiedenis is ingegaan als 'de slag bij Warns' maakte

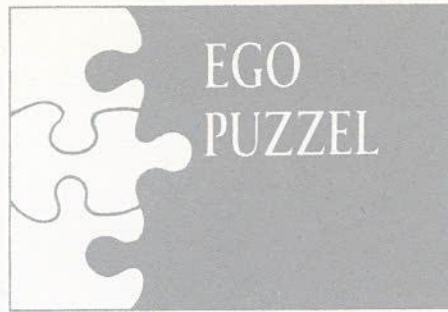
voorlopig een einde aan de aanspraken van de Hollandse graven op Friesland. Tot op de dag van vandaag wordt jaarlijks deze slag door een aantal Friezen herdacht. Met veel wapperende vlaggen komt men samen bij het punt waar de Hollanders werden afgeslacht.

Het geheel is uiteraard ook hier niet vrij van een soort nationalistisch gevoel, dat bij de deelnemers aanwezig zal zijn. Daarom proberen racistische groepen uit zowel Nederland als België zich daarbij aan te sluiten. Daar moeten die Friezen niets van hebben omdat ze zich verre willen houden van racisme. Het gaat hun om de overwinning op de Hollanders, al is het dan bijna 650 jaar geleden.

Zo is bij voetbalfans is overwinning op Duitsland, waardoor Nederland Europees kampioen werd een heuglijk feit. Het nationaal gevoel vierde hoogtij, waardoor meer oranje zichtbaar was dan op koninginndag. Die strijd tegen onze oosterburen willen velen zo lang mogelijk herdenken.

Cor Out

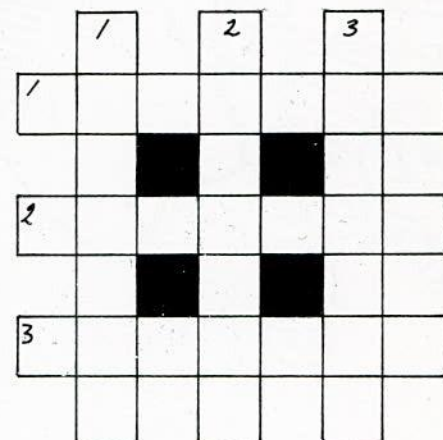
EGO PUZZEL

De oplossing van de puzzel in het oktobernummer luidt als volgt: 1-ijskoniijn; 2-koekoek; 3-noodrem; 4-nakomen.

Hieronder een puzzel waarbij de drie juiste woorden van elk zeven letters zowel horizontaal als vertikaal dienen te worden ingevuld.

De omschrijvingen luiden als volgt: 1-etage; 2-deel van geweer; 3-rangschikken.

Zwitserse leger schaft postduiven af

BERN — Het Zwitserse leger gaat om bezuinigingsredenen de 77 jaar bestaande postduiven-eenheid afschaffen.

De duiven krijgen weer de civiele status. Van de 7000 gevleugelde boodschappers die nog in

dienst waren, wordt de komende twee jaren afscheid genomen.

Kort geleden waren er nog 30.000 postduiven in Zwitserse dienst op basis van contracten tussen het leger en duivenliefhebbers.

De 266 militairen van de verbindingstroepen die zich met de postduiven bezighielden, krijgen andere taken.

Afschaffing van de eenheid levert een bezuiniging van 80.000 gulden op.

Steenwijker Courant 23 sept. 1994

UITZENDING VAN DE PARTNER

Ik vond het niks

Millimeter kort haar dat je eerder bij een beroepsmilitair dan bij een advocaat verwacht. Grijze ogen die vriendelijk staan. Hij heeft net een kop koffie voor me neer gezet. Dan gaat hij er zelf voor zitten: Andre Braam.

Zijn partner is uitgezonden geweest. Ze zat in Bosnië, bij het Transportbataljon, rotatie T7. Vanaf eind oktober 1993, tot mei 1994, werkte ze daar als humanistisch geestelijk verzorger.

Er worden nog steeds niet zoveel vrouwen uitgezonden, de meeste partners van uitgezonden militairen zijn vrouwen.

Ik ben benieuwd hoe hij die ruim zes maanden alleen heeft ervaren.

En wanneer ik hem die vraag stel, zegt hij: "Ik vond het niks. Echt, van tevoren vond ik het niks. En, terwijl ze weg was, vond ik het nog steeds niks en ik zou het ook niks vinden wanneer ze weer een keer werd uitgezonden".

Dat is niet veel, merk ik op.

"Nee, maar zo voel ik het wel. Kijk we hebben er natuurlijk over gepraat, over het uitgezonden worden. Im had zelf haar vinger opgestoken, toen gevraagd werd wie naar Bosnië wilde gaan. Ze vindt dat ze als geestelijk verzorger juist daar, in die omgeving, hoort te zijn. Daar zijn de mensen waarvoor ze werkt, ook allemaal ver van huis. En, ze vindt dat ze als geestelijk verzorger dan zeker vóór in de rij moet staan. Ik heb dan nog zoiets van: maar je hebt toch ook nog een aantal collega's. Maar zij is daar principieel in. En, hoewel ik het zelf dus niet zo'n succes vind, die uitzendingen, vind ik ook dat ze wel gelijk heeft. Het is een onderdeel van haar werk geworden, sinds Defensie mensen uitzendt.

tuig in zag stappen, zo moe en zo wit, vroeg ik me af hoe ze het zou trekken, daar in Bosnië. Zelf had ze meer zoiets van: hè, hè, nu is alles afgewerkt.

■ Vooraf

Voordat ze daadwerkelijk vertrok, was het enorm druk. We hadden net ons huis verkocht en we hadden nog geen ander huis. Ik had een andere baan gezocht dichterbij in de buurt van haar werk, zodat we elkaar vaker zouden zien. En, juist toen dat gelukt was, zou zij naar Bosnië gaan.

Ook Im was druk bezig. Op en neer rijden naar Ossendrecht, werk op de kazerne afbouwen. Het laatste gesprek met een cliënt had ze 's avonds de dag voordat ze vertrok. Toen ik haar het vlieg-

Andre Braam is partner van Immy Beijer. Zij werkte als humanistisch raadvrouw ruim een half jaar in Bosnië. Haar werkplek in Nederland is de kazerne in Oirschot.

Tja, en na haar vertrek ging ik terug naar een leeg huis.

Pas toen heb ik gemerkt, hoeveel we toch met elkaar bespreken, en hoeveel we met elkaar doen. Ook al hebben we ook zo onze eigen dingen. 's Avonds thuis komen en tegen elkaar aan kletsen over ons werk, dat was er niet meer bij. Even elkaar opbellen overdag, al was het maar

om het boodschappenbriefje door te nemen. Dat kon niet meer. Het waren die gewone dingen, die je eigenlijk nooit opvallen, die ineens weg waren.

■ Het meest gemist

Ja, dat was wat ik het meeste heb gemist. De communicatie met elkaar. Natuurlijk, we schreven elkaar brieven. We kunnen een boekwerk maken van die brieven. We spraken kleine bandjes in. Wanneer ik in de post zo'n bandje had, dan stopte ik het pas 's avonds in de recorder. Legde dat ding op mijn hoofdkussen, en daar was Im dan, 120 minuten tegen mij aanpratend. Heerlijk. Soms lag ik om 02.30 uur nog te luisteren. Maar die bandjes deden er wel twee

weken over per post, dus de situatie in Bosnië, kon wel helemaal anders zijn dan ik op dat moment hoorde.

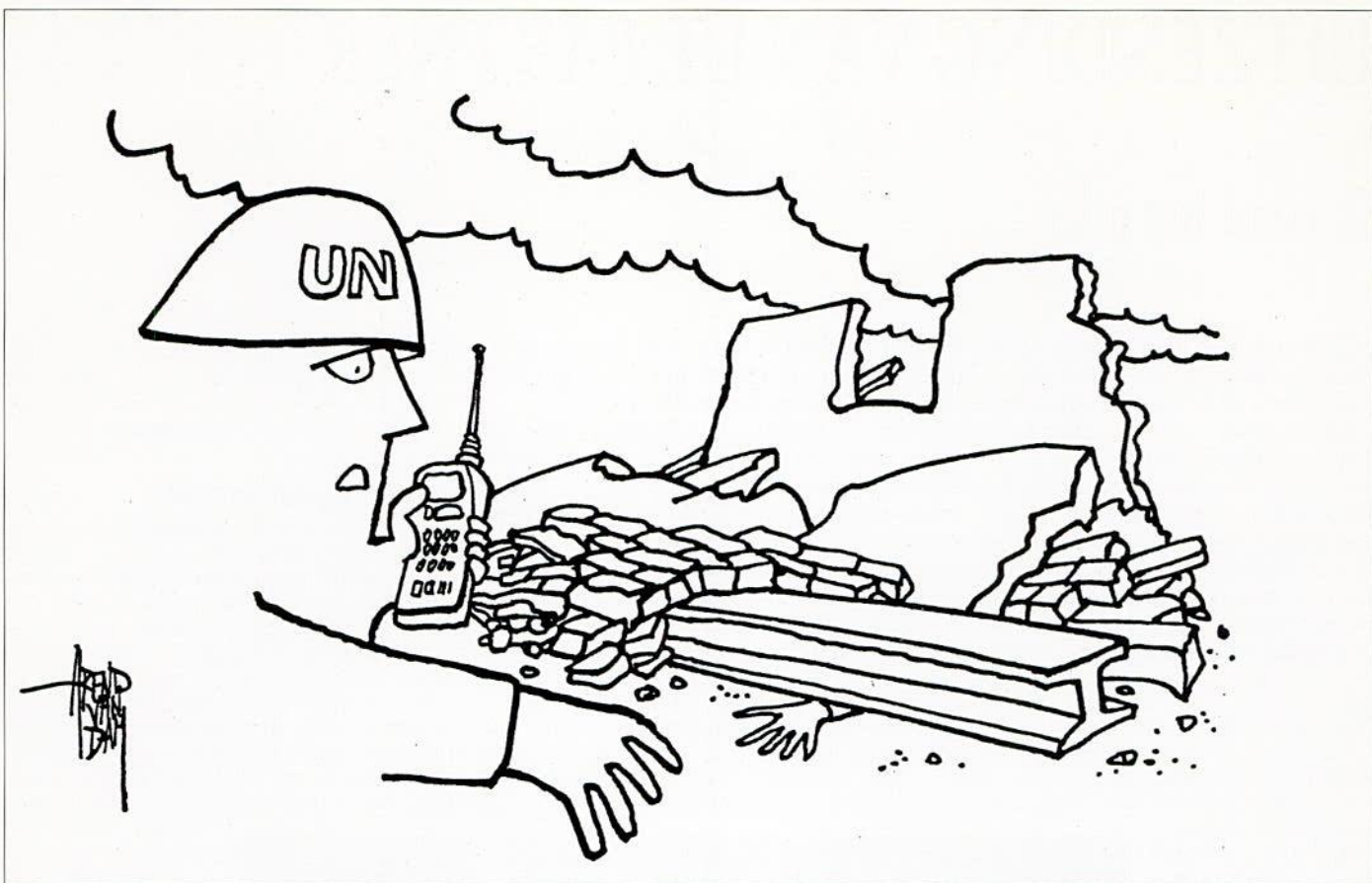
Af en toe kon ze bellen. Alleen wist ik niet van tevoren wanneer dat zou zijn. En ze mocht maar een paar minuten per maand bellen. Door die gesprekken had ik dan wel actuele informatie, maar ze waren maar heel kort, die gesprekken. En, ik kon zelf nooit bellen. In die zin was ik afhankelijk van haar.

■ Sitcen

Overigens moet ik wel zeggen dat er toch een manier

was om snel contact te maken. Die manier kun je alleen gebruiken voor dringende gevallen. Maar hij werkt wel. Op een gegeven moment moest ik haar snel aan de telefoon hebben. Ik had een huis gevonden en we moesten beslissen of we een optie zouden nemen, of niet. Daarvoor heb ik Sitcen in Den Haag gebeld. Een soort nood-nummer, waar je als thuisfront op terug kan vallen. Binnen tien minuten belde Im me al terug. Dat gaf me wel vertrouwen. Ja, het is dat huis geworden.

Sitcen belde ik ook wel eens wanneer de nieuwsberichten niet erg opbeurend wa-

ren. Zij gaven dan de actuele informatie. Lazen gewoon het rapport van de situatie daar (dat ze dagelijks kregen) op. En dat is erg geruststellend, ook al was de situatie niet altijd rooskleurig. Maar, het was niet zo sensatie-achtig, als op de televisie. Kijk, soms hadden ze in de bunker gezeten een aantal uren. Ik vroeg me wel af hoe Im dat had gedaan. Want je moet haar gewoon niet opsluiten, daar kan ze niet tegen. En, zo'n tijd in een bunker is voor haar echt een opgave. Ook al is het onveilig om eruit te gaan. Sowieso heb ik me regelmatig zorgen gemaakt. Mensen die gewond werden, na beschietingen, gewoon de onveilige situatie daar ter plekke.

■ Waarom zij, waarom ik?

En af en toe kreeg ik de gedachte van waarom moet nou juist mijn partner in zo'n gevaarlijke situatie haar werk doen. Niet alleen omdat zo'n keuze ook mijn leven beïnvloedde. Maar het voelt zo kaal dat je niets voor je partner kunt doen, op momenten dat dat nodig zou kunnen zijn. Onmacht, dat voel je dan. Ik heb me ook wel afgevraagd, wie nu een beetje voor haar zorgde. Gelukkig merkte ik dat ze uit de opleiding een paar maatjes had, en dat ze daar ook zo haar verhalen aan kwijt kon. En ze kreeg een katje. Zo had ze ook iets voor zichzelf. Dit katje dus. (Hij aait een grijs katje, red.)

O, een manier van contact was ook Teletekst RTL. Im kon vanuit Bosnië boodschappen zetten op een van de pagina's. En, omdat we geen toestel had-

den met Teletekst, ben ik regelmatig op bezoek gegaan bij vrienden die dat wel hadden. Boodschappen lezen. Iedereen keek mee. Werd ik drie keer per dag gebeld dat er weer eentje opstond.

■ Terugkijkend

Nu de periode alweer een paar maanden achter ons ligt, kijk ik er wat positiever op terug. Er zijn ook een aantal andere dingen gebeurd, in die tijd.

We hebben elkaar nooit eerder brieven gestuurd als toen. Je leert de ander toch weer anders kennen. Er zijn een aantal mensen geweest, die, zonder dat ik dat verwacht had, ook voor mij hebben gezorgd. Collega's van Im, die regelmatig belden. Haar ouders die heel betrokken waren. Mijn eigen vrienden, haar vriendinnen, die enorm meeleefden.

We weten dat onze relatie tegen zo'n uitzending bestand is. Dat er niet zo heel veel verandert wanneer de ander weer terug is. Nogmaals, ik sta niet te trappelen voor een nieuwe uitzending, laat ik daar duidelijk over zijn.

■ Niet zo veranderd, wel heel moe.

Je hoort vaak, dat degene die uitgezonden is enorm verandert. En we kennen daar ook wel voorbeelden van. Gelukkig is dat niet gebeurd. Toen Im terug was, was ze verschrikkelijk moe. Maar, eenmaal uitgeslapen (na een aantal weken), kwam gelukkig dezelfde Im weer tevoorschijn van voor de uitzending. Terwijl ze daar toch een aantal dingen heeft meegemaakt die er niet om

liegen. Ze zegt zelf dat het opschrijven daarvan haar veel geholpen heeft. En, ze kende een aantal mensen die ook daar geweest waren. Die herkenden dingen die ze vertelde. Dat hielp ook. Want het was daar af en toe zo waanzinnig (heb ik begrepen) dat wij als thuisblijvers ons daar geen beeld van kunnen maken.

Sommige mensen komen echt veranderd terug. Ik weet niet precies waar dat aan ligt. Het zal zeker te maken hebben, met de dingen die je daar meemaakt. Maar ook met wat je al eerder in je leven hebt gezien. Im was al eerder in een gebied geweest waar oorlog was. En hoewel ze zelf altijd zegt, dat je nooit bescherming tegen de verschrikkelijke dingen van een oorlog op kunt bouwen, denk ik dat ze toch wat beter gewapend was. Iemand die voor de eerste keer al die ellende ziet, heeft er misschien meer last van.

■ Buitenstaander

Ik kan me geen werkelijk beeld vormen van de dingen die ze heeft meegemaakt. En sommige dingen begrijp ik niet. Gelukkig heeft ze die maatjes, om mee te praten dan. Ik bedoel, je kunt als partner dan niet echt meepraten, terwijl die anderen dat wel kunnen.

Toch heeft ze het niet vaak meer over Bosnië. Ze is gewoon aan het werk en gaat daar nu weer helemaal in op.

Ik heb mijn Im in ieder geval weer gezond en wel terug. Dat half jaar had voor mij niet gehoeven. Maar, we hebben nu weer een heleboel tijd voor ons liggen, die we lekker samen in kunnen vullen. En daar gaan we van genieten, samen!''.

AMNESTY INTERNATIONAL IS ER OOK VOOR ALLE MILITAIREN

Dagelijks worden er mensen gemarteld, vermoord of verdwijnen 'gewoon', waarbij mensenrechten met voeten getreden worden. Om deze reden werd in 1961 Amnesty International opgericht met het volgende doel.

Amnesty International is een onafhankelijke organisatie die werkt voor de vrijlating van gewetensgevangenen, personen die vanwege hun politieke, godsdienstige of andere overtuiging, etnische afkomst, geslacht, kleur of taal gevangen zitten of op andere wijze in hun bewegingsvrijheid worden beperkt en die geen geweld hebben gebruikt of gepropageerd. Zij vraagt om eerlijke processen binnen redelijke termijn voor alle politieke gevangenen. Zij zet zich in voor afschaffing van marteling en van de doodstraf voor alle gevangenen en verzet zich tegen politieke moorden en 'verdwijningen'. Amnesty International heeft raadgevende bevoegdheid bij ondermeer de Verenigde Naties.

■ Beroepsgroep Militairen

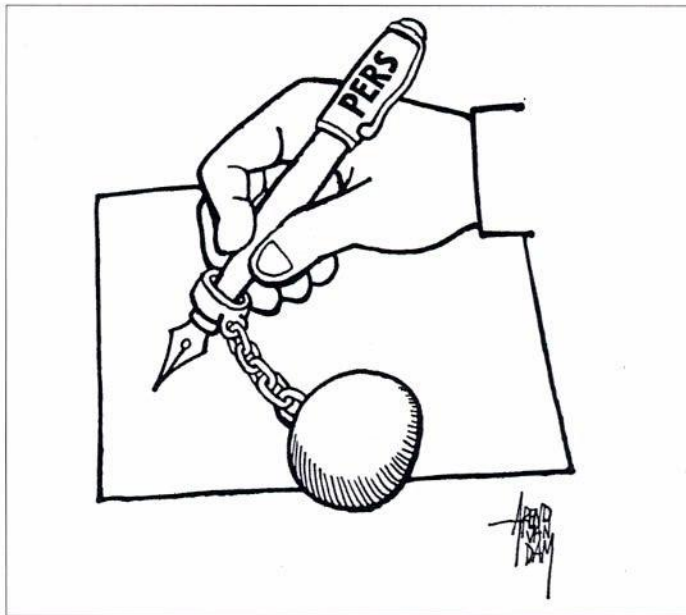
Amnesty International is uitgegroeid tot een wereldwijde organisatie.

In Nederland hebben diverse beroepsgroepen zich verenigd, waaronder juristen, journalisten, medici en psychologen. Sinds 1982 heeft een aantal militairen zich eveneens verenigd in de Beroepsgroep Militairen. Deze Beroepsgroep Militairen zet zich in voor vervolgte collega's over de gehele wereld. Daarnaast zet de Beroepsgroep Militairen zich in voor militairen die de mensenrechten met de voeten betreden. Zeker gezien de huidige vernieuwde taakstelling van de krijgsmacht, waarbij hoge prioriteit wordt gegeven aan crisis-

beheersingsoperaties, kan de militair meer dan vroeger met zijn neus op mensenrechtenschendingen worden gedrukt, bijvoorbeeld als uitgezonden VN-militair.

■ Collega's

De Beroepsgroep Militairen bestaat uit officieren, onderofficieren uit alle krijgsmachtdelen, actief of b.d. Wij mogen blij zijn dat in Nederland voor militairen de mogelijkheid bestaat om lid te worden van Amnesty International. De strijdkrachten in Engeland, Duitsland en

Oostenrijk bijvoorbeeld staan tot op de dag van vandaag niet toe dat militairen lid zijn van Amnesty International.

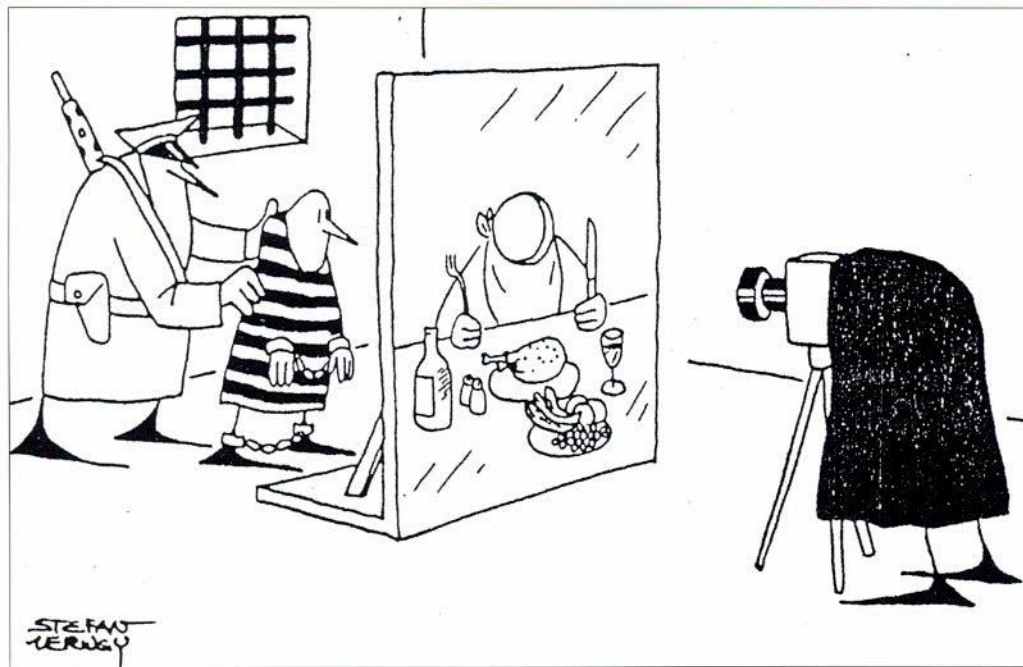
De Beroepsgroep Militairen is te splitsen in donateurs, actieve en passieve leden. Passief betekent dat zij ongeveer één á twee maal per maand een brief schrijven. Het maakt natuurlijk veel meer indruk dat een militair aan een medemilitair vraagt waarom hij zijn humane geweten niet laat meespreken.

Actief houdt in dat zij éénmaal per maand vergaderen in Utrecht, voorlichting geven binnen de krijgsmacht, symposia organiseren en brieven schrijven. Ook kunnen brieven worden geschreven in het kader van de zogenaamde bliksemacties.

Bij die acties is snelheid geboden, zodat bijvoorbeeld een militaire commandant in Colombia binnen 48 uur overspoeld wordt met brieven.

En als gevolg hiervan toch maar besluit die ene gevangene niet te martelen. Deze massale, snelle acties hebben al veel gevangenen gespaard.

Hebt u belangstelling? Neem dan contact op met:
Amnesty International
T.a.v. Jan Zoomers, Beroepsgroep Militairen
Keizersgracht 620
1017 ER Amsterdam
Tel: 020-6264436

Ook in het seizoen 1994-1995 is het jongerenprogramma Yoy een vast onderdeel in de televisieprogrammering van het Humanistisch Verbond.

Yoy blijft een serie documentaire televisieprogramma's van een half uur, voor en over jongeren, over alle mogelijke gebeurtenissen, problemen en situaties waarmee zij geconfronteerd worden en waarover niet altijd even gemakkelijk gepraat wordt. Niet per definitie loodzware, wel altijd serieus genomen onderwerpen. Voor deskundigen en andere volwassenen is in Yoy geen plaats; alleen de jongeren zelf komen aan het woord.

Uitzending vanaf 1 november, iedere dinsdag om 19.00 uur op Nederland 1

1 november 'De koffer van herinnering'

Portret van Mitra (16), geboren in Iran, die zonder haar gezin uit Irak moest vluchten en in Nederland onderdak vond.

8 november 'Doctor Terror'

Twee jongens hebben een op zijn minst curieuze hobby: horrorfilms; ze kijken er naar, ze maken ze en ze maken de bijbehorende special effects.

15 november 'Never More'

Hoe gaan jongeren om met de zelfmoord van een popidool, in dit geval Kurt Cobain?

22 november 'Spierkracht'

Portret van Marie-José, die leidt aan spierdystrofie, maar meer in het leven dan in haar ziekte geïnteresseerd is.

29 november 'Zien met je vingers'

Film over de belevingswereld van een blinde.

6 december 'Klaartje en Ernst, geboren in Beiroet'

Geboren in Beiroet, getogen in Nederland, op hun uiterlijk na zo Hollands als maar zijn kan. Wat levert dat voor problemen op?

13 december 'Gokverslaving'

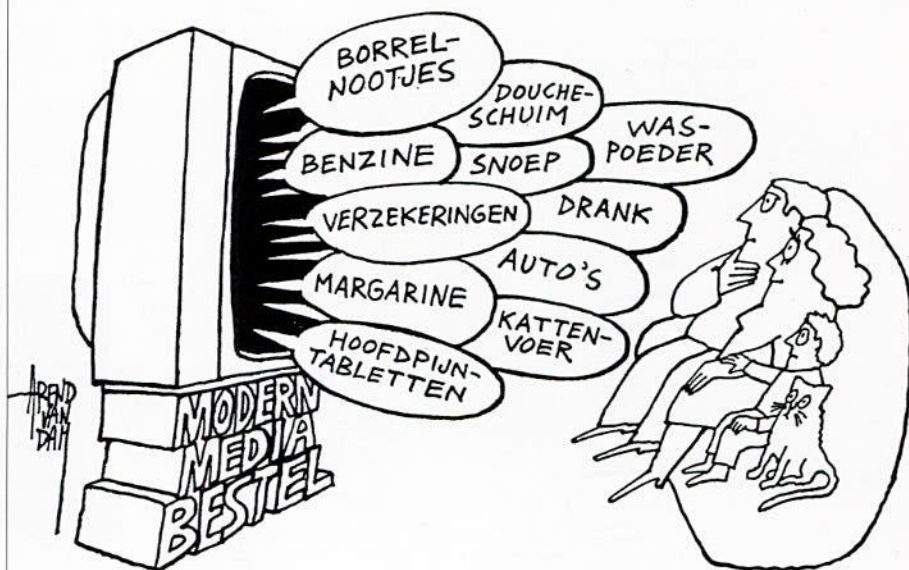
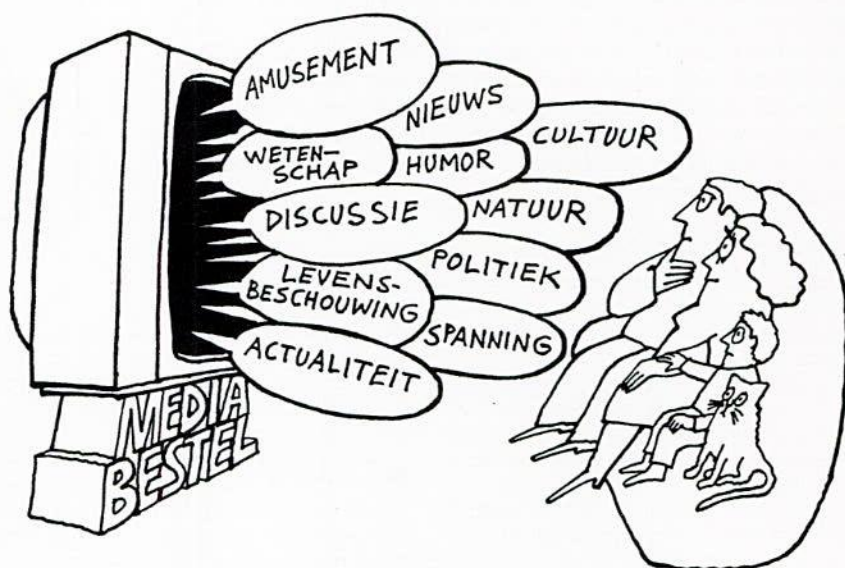
Over de neerwaartse spiraal waarin jonge gokverslaafden zitten en de manieren om er weer uit te komen.

20 december 'De Stadswacht'

Volop jongeren werken er bij de Stadswacht Amsterdam, een project om werklozen weer in het arbeidsproces te krijgen. Een portret.

27 december 'Jongensprostitututie'

Fernando (22) en Olivier (24) vertellen alles over hun (deels bewuste) keuze om als hoer te gaan werken voor mannelijke klanten.

PRISCILLA QUEEN OF THE DESERT

hilarisch en hartverwarmend

U hebt het in deze kolommen al vaker gelezen: Australië is een land dat niet vaak films aflevert, maar wat we hier te zien krijgen is meestal van hoge kwaliteit. En wat de regisseurs er in de meeste gevallen gratis bijgeleverd krijgen is de schoonheid van het Australische landschap: elke film die de kijker af en toe mee naar buiten neemt, kan dienst doen als propaganda voor een ruige maar onvergetelijke vakantie 'down under'.

De film *Priscilla, Queen of the Desert* doet nog meer met die typische eigenschappen van Australië: de makers gebruiken de onherbergzame, onbedorven schoonheid van het land als contrast met de mensen die in de film de hoofdrollen spelen: een transseksueel en twee jonge travestieten. Hun gekunstelde manier van doen, hun exotische garderobe, het wat morose wereldje waar de drie zich in bevinden, dit alles wordt extra onderstreept door onafzienbare stukken rode woestijn, ontmoetingen met Aboriginals onder de blote, nachtelijke hemel en het pure, onontdekte image dat het land van schapen en kangoeroes uitstraalt.

De idee om er eens helemaal uit te zijn. Het feit dat Tick nog een jongere travestiet, de speelse en plagerige Adam, mee wil nemen staat haar aanvankelijk niet aan. Maar de jongen heeft een moeder met geld, en kan dus een zilverkleurige bus versieren, die ze Priscilla dopen. Ze beginnen aan de reis van enkele duizenden kilometers, niet wetend wat hen onderweg allemaal te wachten staat. Na deze introductie ontwikkelt de film zich als een recht toe recht aan roadmovie. Twee weken duurt de reis van de kust naar het midden van Australië en die verlopen bepaald niet gladjes. Twee verklede en één omgebouwde man wekken, eenmaal buiten de invloedssfeer van de

dat ze, gedwongen door autopech, overnachten in een klein hotel en 's avonds in het plaatselijk café een biertje willen drinken, pakt niet goed uit: als de lokale bezoekers eenmaal door hebben dat die mooie meiden in feite kerels zijn, breekt de hel los.

Een ontmoeting met een groepje vriendelijke aboriginals leidt echter tot een uitbundig zang- en dansfeest rondom het vuur. Uiteindelijk bereiken de drie, sadder en wijser dan ze al waren, hun plaats van bestemming. Het optreden, al zijn ze nog zo oogverblindend aangekleed, heeft even een aanlooptijd nodig voor het publiek enthousiast wordt. Maar Tick wacht een verrassing die op eens alle sores van een onzeker en soms behoorlijk riskant bestaan tijdelijk naar de achtergrond dringt: hij is vroeger getrouwd geweest, en blijkt een zoontje te hebben.

Hij is doodsbenaamd voor de reacties van de jongen als die ontdekt waar zijn vader de kost mee verdient. Maar het kind is gezegend met een hartelijke en vooral ruimdenkende moeder, zodat de kleine uiteindelijk voor een vakantie mee terug reist met de overgebleven twee travestieten: Bernadette heeft n.l. een oudere man ontmoet die haar op eens nieuwe perspectieven biedt.

Schrijver/regisseur Stephan Elliott ziet zijn film om te beginnen als een soort revival van de beroemde Hollywood-musical, waarbij alles van glitter, glamour en glycerine-tranen aan elkaar hing. Wie de film dan ook uitsluitend als een lekker stuk entertainment wil beschouwen, kan dat doen. Maar wat de makers daarnaast willen uitdragen is een pleidooi voor tolerantie. In dit geval zijn het drie 'drag-queens' die zich in een harde, vijandige omgeving moeten voelen als wezens van een andere planeet, maar die toch mensen zijn die recht hebben op een plek onder de zon, en dus op acceptatie.

Dit thema komt je steeds vaker in allerlei vormen tegen in onze gecompliceerde wereld. De acteurs hebben geknukt om de rollen, en de drie die uiteindelijk werden gekozen, de Australiërs Guy Pearce en Hugo Weaving, en de beroemde Brit Terence Stamp, hebben zich met overgave in dit avontuur gestort. Ze zien er ravissant uit, en de nummers die ze brengen zijn dikwijls heel professioneel. *Priscilla* is niet bedoeld voor een groot publiek, maar voor mensen met gevoel voor humor en voor emotie, en met een fijne neus voor onalledaagse traktaties.

Leonore van Opzeeland

vlr. Guy Pearce, Terence Stamp en Hugo Weaving in *Priscilla, Queen of the Desert*

Het verhaal begint in Melbourne. De al wat oudere transseksueel Bernadette treurt om de dood van haar jongere minnaar. Een vriend uit de showbusiness, de travestiet Tick, blijkt via via een contract te hebben bemachtigd voor een serie playback-shows in een nachtclub in Alice Springs, in het woeste hart van Australië. 't Lijkt Bernadette een goed

grote stad, onderweg nogal wat reacties op, en niet allemaal even vriendelijke. Ook het feit dat de passagiers, zittend op het dak van de bus, hun muziek luidkeels uit de speakers laten schallen en hun kleding of enorme lappen glinsterende stof achter zich aan laten wapperen, wekt beroering in de landelijke streken waar ze doorheen komen. De keer

FILM IN 'T KORT

NINA TANNENBAUM

Uit Frankrijk komt een tragi-komische meidenfilm van het soort dat ze in Amerika 'coming of age-pictures' noemen. Twee meisjes, de een te dik en de andere met een bril, klampen zich als jonge kinderen op balletles aan elkaars ellende vast. Ze worstelen zich via liefdesverdriet en eindeloze gesprekken over hun uiterlijk door hun puberteit en groeien uit tot twee mooie zwanen. De

Romane Bohringer in *Nina Tannenbaum*

één wordt een succesvol schilderes, en neemt de hoofdrol steeds meer alleen voor haar rekening. Terwijl de vriendin uiteindelijk een man en een kindje heeft, gooit de geslaagde kunstenaar uiteindelijk de handdoek in de ring. Moeten meiden dan toch maar liever trouwen dan carrière maken? Of is de ene mens eenvoudiger beter tegen de erfenis van een beladen jeugd opgewassen dan de andere? Hoe het ook zij, *Nina Tannenbaum*, met de snel stijgende Romane Bohringer in de titelrol, is een heel onderhoudende kijk op het leven van twee Parijse vrouwen. De ene helft verrassender en lichtvoetiger dan het wat geëxalteerde tweede deel, maar wel zeer de moeite waard.

TIME COP

Al ben ik bepaald niet gek op knokfilms die in Amerika volle zalen trekken, voor de nieuwe van Jean-Claude Vandamme wil ik toch voor een keer een uitzondering maken. Om te beginnen is het script, gebaseerd op een stripverhaal, ingenieus in elkaar gezet en haalt het alles uit de mogelijkheden die het fenomeen tijdreizen biedt. De special effects uit *Terminator 2* worden hier dankbaar toegepast, maar de film kent meer intrigerende technische foefjes. Bovendien blijkt Vandamme aardiger te spelen dan

Jean-Claude Vandamme

ik tot nu toe van hem gezien heb. Hij draagt het verhaal zonder enige moeite, en in de talkshows die ik via buitenlandse zenders heb bekeken, vond ik hem vaak geestig en goed gebekt. Natuurlijk, er wordt weer heel wat afgeknald, maar in dit geval kun je je heel goed in een stripboek wanen, en komt het geweld dus vaak irreëel over.

BLOWN AWAY

In *Blown Away*, alweer zo'n duizendbommen-en-granaten-productie waar we de hele zomer eigenlijk al mee zijn overvoerd, zien we topsterren Jeff Bridges en Tommy Lee Jones tegenover elkaar. Ze hebben ooit samen gestreden aan de kant van de IRA, maar door een principieel conflict veranderde hun vriendschap in haat. Uiteindelijk komt

Jeff Bridges en zijn vader Lloyd Bridges in *Blown Away*

Lee Jones, na een jarenlange gevangenisstraf, in Amerika wraak nemen op de man die hij als verrader beschouwt. In dit geval is het vooral de fenomenale kennis van explosieven die de film het aankijken waard maakt. Je volgt het werk van de explosieven-opruimings-

dienst van Boston, en je bent getuige van de geniale, zij het afgrijselijke, stunts die de Ierse terrorist bedenkt om zijn tegenstander uit de weg te ruimen. Doorgaans ook niet echt my cup of tea, maar door het vakmanschap en de mooie acteerprestaties toch de moeite waard.

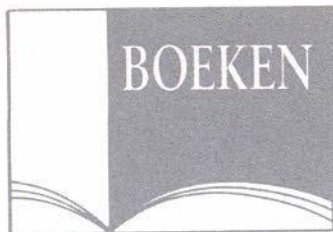
THE MASK

In Amerika is een absoluut nieuw komisch fenomeen opgestaan waar ze voor in de rij staan. Jim Carrey, bekend geworden als enige blanke in de tv-serie *In Living Color*, maakte, na een serie minimale filmrolletjes, opeens naam met zijn rol in *Ace Ventura*, *Pet Detective* die vorige zomer alle records brak. Dat doet hij nog eens over, en nog groter, in *The Mask* waarin hij wat je noemt zijn hele trucendoos mag opentrekken, daarbij ondersteund door een reeks niet na te vertellen

Jim Carrey in *The Mask*

special effects. Carrey speelt de klassieke underdog, die eindelijk de kans krijgt om te laten zien wat hij werkelijk in zijn mars heeft, als hij in het water een oud, Scandinavisch masker opduikt. Zodra hij het opzet, verandert hij in een figuur die elke situatie beheerst en die elke vrouw in kan pakken, al ziet hij er met zijn vreemde groene kop en z'n circuskleren krankzinnig uit. Moraal van het verhaal is uiteindelijk dat hij het zonder dat tovermasker ook wel redt, maar voor dat soort praatjes voor de vaak gaan de Amerikanen niet naar de bioscoop. Ze gaan voor Carrey, die geregeld met grappenmakers als Jerry Lewis, Robin Williams en Eddie Murphy wordt vergeleken. Maar hij is gewoon de eerste en enige Jim Carrey. En dan te bedenken dat hij al jaren in analyse is, slecht slaapt en aan claustrofobie lijdt!

Leven voor de dood

Hoewel veel individuele gevallen van zelfmoord of zelfdoding, hoe men het noemen wil, niet in de krant komen, komt er de laatste tijd steeds meer aandacht voor. Statistieken over zelfmoord bij jongeren, hulp bij zelfdoding, de pil voor ouderen: onderwerpen voor krantartikelen en TV-programma's. Een zo'n programma heet *Leven voor de dood*. Het is van de KRO en hierin vertellen jongeren, sommigen inmiddels een stuk ouder geworden, over hun zelfmoordgedachten en hun pogingen daadwerkelijk een eind aan hun leven te maken. Het zijn stuk voor stuk verhalen van een diepe crisis, die soms jaren kon duren, en van heel zwaar psychisch lijden. Allen die hun verhaal vertellen zijn inmiddels uit die crisis opgedoken en functioneren "normaal" in onze samenleving. Nu ze een leven naar ei-

gen tevredenheid leiden en, sommigen althans, gelukkig zijn, spreken ze hun vreugde uit dat de zelfmoordpogingen niet gelukt zijn. Het boekje, dat dezelfde titel draagt als het TV-programma en waarin de verhalen gebundeld zijn, is geen verheven jubel over de pracht van het leven geworden. Gelukkig maar, want de beschreven uitzichtloosheid en machteloosheid zijn immers ook onderdeel van het leven. Het meest schokkend vond ik de verhalen over volstrekte onbereikbaarheid: gefixeerd op de dood als enige uitweg, kan niemand meer contact maken met de buitenwereld. Men leeft als in een glazen stolp, neemt wel waar maar niet deel. Als je dit boekje leest besef je goed dat een gelukte zelfmoord nooit echt de schuld van de mensen in de nabije omgeving kan zijn, maar dat dit heel diep toch zo ervaren wordt.

Vaak is één toevallige (?) gebeurtenis of uitspraak voor de zelfmoordkandidaat aanleiding om de drempel naar het leven toch te nemen. Hoe graag zou niet ieder in zijn of haar nabije omgeving die aanleiding zijn of die uitspraak doen. Voor allen, die op welke wijze dan ook bij zelfmoordproblematiek betrokken zijn, een belangrijk boekje; het geeft inzicht in de geestesgesteldheid van een aantal uiteenlopende mensen en misschien ook troost aan hen die met lege handen achter bleven.

Hans Koekoek: Leven voor de dood. De Fontein, Baarn 1994. 160 blz. f19,95. (JM)

Antiracisme

Voor wie regelmatig verward bovendrukt uit discussies over racisme en discriminatie is het boek *Antiracisme* van Jan Blommaert en Jef Verschuere verhelderend maar niet al te eenvoudig leesvoer. Men moet door een aantal moeilijke termen, die overigens meestal wel uitgelegd worden, wat Belgisch taalgebruik en voorbeelden uit België heenlezen, maar vindt dan een scherpe ontmaskering van schijnbaar niet-racistische argumentaties en een kritische analyse van anti-racistische groeperingen. Al lezend betrap je jezelf regelmatig op verhullende denkwijzen, bijv. alsof racistische opvattingen veroorzaakt worden door de slechte sociaal-economische situatie van veel mensen, terwijl ze natuurlijk in alle groepen in de samenleving voorkomen maar niet overal even expliciet naar buiten (hoeven) komen. De rol die de taal speelt komt uitvoerig aan de orde, en dan vooral de formuleringen, die mensen gebruiken om toch maar vooral niet racistisch te lijken. "Ik heb niets tegen een andere huidskleur, maar daarom hoeven er nog niet zoveel bij elkaar te wonen". Ook voor hen, die actief zijn in anti-discriminatie groepen of die racisme op hun werk aan de kaak willen stellen, een boek dat bijdraagt aan een betere argumentatie en zuiverder discussies, al hoeft men het niet met alle conclusies eens te zijn.

Jan Blommaert en Jef Verschuere: Antiracisme. Hadewijch, Antwerpen/Baarn 1994. 157 blz. f27,90. (JM)

As en diamant

Deze roman gaat - anders dan je uit de omslagtekst zou opmaken - niet zozeer over de Tweede Wereldoorlog zelf, als wel over de nasleep, over de gevolgen ervan voor het denken en handelen van de hoofdpersonen. *As en diamant* speelt zich af in het kort tevoren door Sowjetrussische legers bevrijde Polen, in de meidagen van 1945. Nazi-Duitsland staat op het punt van ineenstorting. In Polen heerst onzekerheid over de toekomst. De communisten hebben de macht nog niet geheel in handen. In de verwarring is ook het anticomunistische verzet tegen de voormalige bezetter nog actief. In het politieke schaakspel worden rekeningen vereffend en soms dodelijke zetten vooruit gedaan. Andrzejewski tekent zijn pionnen met groot psychologisch inzicht. De tragische onafwendbaarheid van de gebeurtenissen

in zijn verhaal doet denken aan Malraux' "La condition humaine" of Sartre's "Les mains sales". Voor deze beide langzamerhand klassieke, misschien 'humanistisch' te noemen romans, doet *As en diamant* nauwelijks onder. Deze herziene druk van de eerste Nederlandse uitgave uit 1963 versijnt kennelijk met het oog op het halve-eeuwest van de bevrijding. Daar is veel voor te zeggen, maar het is jammer dat de mogelijkheid van revisie niet is aangegrepen om de hier en daar onnederlands aandoende vertaling bij te schaven. Dan had men ook de tekst van wat foutjes kunnen zuiveren en nog een enkele verklarende noot kunnen aanbrengen. Hoeveel lezers zijn er bijvoorbeeld nog die weten dat Anders één van de leiders van het niet-communistische verzet in Polen was? Zulke kleinigheden doen overigens niets af aan de grote literaire waarde van dit boek. Het verdient opnieuw een grote kring van lezers, ook van degenen die destijds Andrzej Wajda's verfilming ervan niet gezien hebben.

Jerzy Andrzejewski, As en diamant. Uit het Pools vertaald door W.A. Mayer, 1963. In de Knipscheer/Uitgeverij Singel 450, Amsterdam, 1994; voor

België: Contact, Edegem. 400 blz. f37,50/790 Bfr.(CS)

Schaduwen in Zimbabwe

Sommige vrouwen trouwen mannen, andere vrouwen schaduwen van dromen. Ze zeggen me dat ik met de dood getrouwd ben. Mijn twee zoons stierven. Mijn man stierf. Ze werden geen van allen ziek. Ook Johana, ze hilde. Ze sterft ook elke dag, ergens in dit land van de mensen van Gotami.

Aan het woord is hier Johana's moeder in *Schaduwen*, de nieuwste roman van Chenjerai Hove (Zimbabwe, 1954). Evenals van de hier eerder besproken succesvolle roman 'Beenderen' (1990) en Hove's gebundelde Volkskrant-columns 'Berichten uit Harare' (1993) is de vertaling van Peter Abspoel en is er volgens goed gebruik een uitvoerig en verhelderend nawoord van Jan Kees van de Werk in gesprek met de auteur. Als de lezer(es) uit dit korte citaat opmaakt dat het hier om een boek met een trieste inhoud gaat, moet ik zeggen ja, maar ook nee. Want inderdaad is er veel sprake van de dood in deze roman, die zich afspeelt in de tijd van vóór de bevrijdingsoorlog in Rhodesië tot na het onafhankelijk worden van Zimbabwe in 1980. Maar er is tegelijk veel koop, leven en liefde. En bovenal is er het prachtige gebruik van de taal in de met zang en dans doorweven verteltrant van de dichter, romancier en journalist Hove. *Schaduwen* vertelt het verhaal van de tragische geliefden Johana en Marko (*de jongen in wiens mond een civetkat danste*, die ieder de dood zoeken vóór deze hen vindt temidden van al het guerrillageweld. Middels dit poëtische en ontroerende verhaal schetst Hove een realistisch en imposant beeld van een traditionele Afrikaanse gemeenschap, in overgangstijd maar nog altijd ongekend rijk aan cultuur en beeldingskracht. Hove is er zelf

een uitnemende exponent van. Terecht schreef Adriaan van Dis destijds al over *Beenderen* in NRC/Handelsblad: 'Hem lezen is ook een vorm van ontwikkelingswerk. Niet zozeer voor Afrika, maar voor ons'. **Chenjerai Hove: Schaduwen. In**

de Knipscheer, Amsterdam
1994. 160 blz f 32,50 (FS)

Misdaadraadsels

Los de misdaad op is de titel en geeft daardoor direkt aan waar het om gaat in deze pocket. In het boekje zijn zaken als inbraken, overvallen, moorden, verduistering, brandstichting opgetekend in zeer korte verhalen, doorspekt met informatie waarmee je aan de slag kunt om de misdaad op te lossen.

Wanneer je de misdaad niet kunt oplossen of jezelf even wilt controleren staan de oplossingen ondersteboven aan het eind van ieder verhaal. Het boekje is een leuke aanwinst voor de hobby-lechercherers onder ons, maar

ook is het aardig om de misdaden samen met een ander op te lossen. Het is weer eens iets anders dan een woordzoeker of een kruiswoordraadsel. Succes! A.C. Gordon: Los de misdaad op. BZZToH, Den Haag 1994. 96 blz f 12,50 (EK)

Wat is healing?

Moment graag; laten nuchtere lezers zich bij het zien van dit kopje niet direct geschrokken afwenden. Nu ook al in EGO reclame voor de nieuwste NS-attractie: een treinkaartje met korting en gereserveerde plaats in de hal van het Tielse fenomeen 'healing' Jomanda? Nee dus. Niet te ontkennen valt echter de toenevende publieke belangstelling voor een 'geneeswijze' als healing. Uiteraard spelen ook uitgeverij daarop in. En het signaleren van interessante boeken is dan weer één van de taken van deze rubriek.

Zo kwam onlangs bij Servire een boek uit van de Deense fysiotherapeute en healer Helen Gamborg: **Het onzichtbare in genezing - Over healing en energie**. Glashelder en concreet, zonder een zweem van zweverigheid, maakt de auteur duidelijk wat deze begrippen inhouden. Dat geldt ook voor een reeks aanverwante begrippen zoals aura's, chakra's, energievelden en energiestromen. Een en ander wordt verhelderd met aansprekende voorbeelden en eenvoudige tekeningen en voor iedereen prak-

tisch toepasbaar gemaakt door de toevoeging van enige tientallen goed uit te voeren oefeningen. Laat nu niet de indruk ontstaan dat hier sprake is van een simpel 'doe-het-zelf-gidsje' voor het even op alternatieve wijze wegnemen van de oorzaken van ziekte. Over de oefeningen in zelf-healing en zelf-ontwikkeling zegt Gamborg ook zelf: *Het heeft mij een paar jaar gekost voordat ik begreep hoe ik met de oefeningen moest werken*. Maar wie serieus meer tot zijn of haar eigen diepste wezen wil door-dringen en een geestelijk en lichamelijke gezonder leven wil leiden, kan hier een prima aanzet daartoe vinden. O ja, een antwoord nog op de vraag in het kopje: *Healing is iemand helpen zich te bevrijden van zijn innerlijke conflicten, zodat hij beter in contact kan komen met zijn kwaliteiten, zijn hogere vermogens en zijn ware identiteit*.

Helen Gamborg: **Het onzichtbare in genezing**. Servire, Utrecht 1994. 144 blz. geb. en geïll. f 34,50 (FS)

Mr Blue

René Klijn heeft aids een gezicht gegeven. Na zijn optreden in 'De schreeuw van de Leeuw' sloot heel Nederland deze nog jonge zanger in de armen. Aids was niet langer een ongeziekte die ver van ieders bed woedde. René overleed 5 september 1993, maar zijn beeltenis is iedereen bijgebleven. Al is het maar omdat zijn lijf Lied **Mr. Blue** nog regelmatig op de radio te horen is. De schrijfster Dorine Hermans sprak voor deze biografie uitvoerig met vrienden, familie en kennissen van René. Ook heeft zij zijn dagboekantekeningen en brieven van fans gebruikt. Het boek geeft een treffend beeld van de mens achter het fenomeen René Klijn. Openhartig komen zijn positieve, maar ook minder positieve kanten aan de orde. Bovenal blijkt dat in die sterke

jongen, die tot het laatst tegen de naderende dood bleef strijden, iemand huisde die vooral bang was dat hij hem zouden vergeten. Maar door de manier waarop hij met zijn ziekte omging heeft hij bij vele mensen een indruk achtergelaten die niet snel in vergetelheid zal raken.

De opbrengst van dit rijk geïllustreerde boek zal door de René Klijn Stichting i.s.m. het Aidsfonds besteed worden aan voorlichtingsprojecten voor jongeren. Dorine Hermans: **René Klijn - een portret**. BZZToH, Den Haag 1994. 125 blz. f 14,95. Verkrijgbaar bij Free Record Shop, Fame en Bruna.(EK)

Carnaval op Curaçao!

De wereld zat niet goed in elkaar en ze wist niet aan wie of wat het lag. Zeker was dat ze geen grond onder haar voeten voelde. Alles was chaotisch en ongrijpbaar. Ze had nergens vat op. Ook niet op haar relaties. Voortaan zouden Fooi en zij elkaar aankijken en met elkaar omgaan met die waas van teruggetrokkenheid over zich heen, die de laatste decennia elke Curaçaöenaar scheen te omhullen.

Een stukje alleenspraak van Birina Faneyte, beter bekend als Bir van op de heuvel, de in heel Willemstad geliefde oma die, samen met haar steun en toeverlaat Evy, een jonge werkloze schoolverlater, de hoofdrol speelt in Diana Lebac's gloedvolle roman **De langste maand**. Boeiende medespelers - want een grandioze verfilming ligt voor het grijpen - zijn voornoemde Fooi, een kruidenierster die haar nerinkje hoopt te redden van de geplande snelweg; de gewetenloze dorps-

verslaggever Ibi, ook Malus (de slechte) genoemd, Birs dochter Loudrid die met een filmploeg uit Nederland is gekomen, de Zuidamerikaanse drugsbaron Velázquez en vele anderen. Het hele boek staat in het teken van de voorbereidingen op het carnaval en tijdens de Gran Marcha, de spectaculaire praalwagenoptocht, wordt het tot slot nog bijna een spannende politieroman met een dramatische ontknop-ping. Bovenal echter legt Lebac, met een knappe vermenging van betrokkenheid en afstandname en met een superieure eenvoud

van taal en gebeurtenissen, mes-scherp de gevolgen bloot van het voortschrijdende verwordings-proces van de hedendaagse Curaçaose samenleving. Haar analyse overstijgt verre dit ene Antilliaanse eiland en tilt de roman op internationaal niveau. Diana Lebac's (Curaçao 1947) geniet in Nederland al faam dankzij een reeks kinderboeken en jeugdromans, waarvan 'Nancho van Bonaire' een Zilveren Griffel kreeg, maar met deze eerste roman voor volwassenen heeft ze zich in één keer in de rij van grote Caribische vertel-ers geplaatst.

Diana Lebac's: **De langste maand**. In de Knipscheer, Amsterdam 1994. 221 blz f 32,50 (FS)

Moordende vrouwen

Moord is een fascinerend verschijnsel. Maar moordzuchtige vrouwen zijn helemaal interessant, al was het maar omdat ze betrekkelijk zelden voorkomen. In **Moordende vrouwen** heeft Frank Jones zich verdiept in de achtergrond en psyche van vijf-

tien beroemde en beruchte vrouwen die van moord werden beschuldigd. Dankzij uitgebreid onderzoek is Jones er ingeslaagd deze moorden van begin tot het eind te reconstrueren zonder dat het een kilte opsomming van feiten is geworden.

Zo laat hij zien hoe te veel misdaadfilms Betty Jones ertoe verleidden om zich in te laten met de gangster Karl Hulden en hoe de wereldvreemde Christiana Edmunds ervan verdacht werd een halve stad te hebben vergiftigd uit liefde voor haar dokter. Maar ook hoe Myra Hindley er toe kwam deel te nemen aan de weerzinwekkende marteling en moord op vijf kleine kinderen. Opmerkelijk is de schrijfstijl van Jones waardoor het geen sensationeel maar een interessant boek is geworden.

Frank Jones: **Ware verhalen over moordende vrouwen**. BZZToH, Den Haag 1994. 160 blz. f 27,50 (EK)

Erika Krijt
Joan Merens
Cornelis Schepel
Frank Spoelstra

BRUGGEN BOUWEN

In het februari nummer van de Humanist, het maandblad van het Humanistisch Verbond, stond een wel zeer boeiend artikel van de gereformeerde theoloog Kuitert.

Kuitert vraagt zich af wat humanisten en christenen delen en wat ze verdeelt en hij vraagt zich ook af of christenen nu halve humanisten zijn of humanisten halve christenen? Die antwoorden beschrijf ik hier nu niet, hoe interessant ze ook mogen zijn (het nummer is nog verkrijgbaar). De belangrijkste gedachte en daarmee de vraag, die hij stelde, zou wel eens kunnen zijn dat we eenzelfde land van herkomst hebben en samen op weg zijn naar ...ja, waar naar toe eigenlijk? Ons land van herkomst in levensbeschouwelijke zin is zonneklaar aanwezig: in de humanistische levensbeschouwing zit heel veel christendom en in de christelijke levensbeschouwing zit heel veel humanisme.

Op zeer veel gebieden zijn christenen en

humanisten samen op weg. Houdt dat een belofte in voor de toekomst? Ik denk, en hoop in de grond van mijn hart van wel. Het kan toch ook bijna niet anders. Wie midden in de wereld staat en om zich heen kijkt, moet dat begrijpen. Wie de steeds terugkerende situaties van ontmenselijking en onmenselijkheid op ons af ziet komen, de wreedheden die begaan worden in oorlogen, zal begrijpen dat met het benoemen van wat je bent, of dat nu christen is of humanist, je er niet bent. Want wat heeft het nu voor zin om te geloven in humanisme als je dat niet uitdraagt: dan ben je geen humanist. Wat heeft het voor zin te geloven in Christus als je dat geloof niet uitdraagt: dan ben je geen christen. Dat wat ons samen op weg helpt is onze gezamenlijke verantwoordelijkheid. Daar valt of staat zowel het humanisme als het christendom mee. Niet meer en niet minder. De rest is bijzaak, hoewel niet onbelangrijk. Het is die bewuste persoonlijke verantwoordelijkheid die ons

bindt maar ons ook dwingt om samen op weg te gaan: het behandelen van anderen zoals je zelf behandeld zou willen worden. Dat lijkt hetzelfde als het platvloerse gezegde: wat u niet wilt dat u geschiedt, doe dat ook een ander niet. Probeer het maar eens in de praktijk te brengen! Precies, dat lukt heel moeilijk, maar daar ligt wel onze gezamenlijke opdracht. Voor christenen omdat het de wet van Jezus is en voor humanisten omdat het een doel van het humanisme is. En in die zin heeft Kuitert gelijk als hij zegt dat 'zonder geloof niemand welvaart'. Als we dan in de kern van onze verschillende levensbeschouwingen toch een gemeenschappelijk uitgangspunt hebben, wordt het dan niet eens tijd om dat gezamenlijk op te pakken en dan aan de slag te gaan? Niet om een hemel op aarde te realiseren, maar wel om de aarde minder hel te laten zijn. Als we die uitdaging samen oppakken zijn we de naam waard die we dragen. Of dat dan humanistisch heet of christelijk maakt dan geen moer uit. Wie dat proces of de samenwerking niet wil aangaan moet zich werkelijk eens heel serieus gaan afvragen of hij de naam die hij draagt nog wel waard is.

Freek Pol

Raadslieden – waar en wie

Bureau	Naam	Telefoon bureau	MDTN	Telefoon privé
Wezep/t Harde/ Vlb. Twenthe	L.J.H. (Lex) Beekers	05207-67549/05255-8109	* 06 - 535 - 7549 * 06 - 514 - 6093	038-212656
Oirschot	I.L. (Immy) Beijer	040-627909/627913	* 06 - 549 - 7913	040-627322
Seedorf	J. (Jacques) van den Blink	00-4942817510, tst. 2285	* 06 - 594 - 2285	00-4942848629
Nunspeet	J. (Jan) den Boer	05771-1341, tst. 2492/2498	* 06 - 534 - 2492	03210-18934
Rotterdam/ Doorn	K. (Klazien) van Brandwijk-Wiltjer	010-4539911, tst. 341/381	* 06 - 213 - 341/281 * 06 - 202 - 617	03480-14787
Arnhem/ Vlb. Twenthe	E.Y. (Ellen) Bremer	085-718911, tst. 335	* 06 - 517 - 335 * 06 - 514 - 6093	08308-21867
Den Helder	C.C. (Tineke) Dekker-Hundling	02230-52089	* 06 - 209 - 2089	02991-3525
Steenwijk	A.B. (Adri) van Deurzen	05210-15422, tst. 2643	* 06 - 532 - 2643	05220-62273
Den Helder	M.J. (Marias) van Dorp	02230-52405	* 06 - 209 - 2405	035-232142
Den Helder	J. (Joop) Flokstra	02230-56820	* 06 - 209 - 6820	072-641080
Seedorf	R.P. (Rob) Geene	00-4942817510, tst 2285	* 06 - 594 - 2285	00-4942812470
Utrecht (Kmar)	J.J. (Jaap) Geuze	030-366444/45	* 06 - 557 - 6445	075-703705
Assen	W.A. (Bart) Hetebray	05920-58574	* 06 - 541 - 8574	05160-13579
Weert	C.H. (Kees) van der Hilst	04950-82811, tst. 702	* 06 - 578 - 702	013-425425
Den Helder/A'dam	C. (Carine) van Hinte	02230-52089	* 06 - 209 - 2089	01727-13248
Ede	A.H.T. (Ad) Hornis	08380-81826	* 06 - 678 - 1826	030-937808
Harderwijk	I.P. (Irma) Jacobs	03410-76000, tst. 7809/7810	* 06 - 533 - 7810	03417-58156
Blomberg	F.G. (Frits) van de Kolk	00-4952358150	* 06 - 443 - 259	00-4952356621
Seedorf	B.J.T. (Ben) van der Linden	00-4942817510, tst. 2285/2286	* 06 - 594 - 2285	00-4942816195
Utrecht	B.M. (Beernoud) Moojen	030-366444/45	* 06 - 557 - 6444	035-234907
Stolzenau	J.G.J. (Jan) Nauts	00-49633277276	* 06 - 445 - 290	00-495761687
Woensdrecht	V.J.B.M. (Vincent) Peeters	01646-92977	* 06 - 504 - 2654	01640-47215
Amersfoort	K.S. (Kees) Roza	033-607051	* 06 - 500 - 7051	020-6323785
Nijmegen	P. (Peter) Samwel	080-276911, tst. 154/196	* 06 - 511 - 1154	080-563833
Schaarsbergen	G. (Gerard) Snels	085-533377 of 532774	* 06 - 564 - 2774	080-229069
Schaarsbergen	M. (Marijke) van der Stigchel-Wijngaard	085-532752 of 532774	* 06 - 564 - 2774	08382-1675
Breda	J.W.F. (Jan) Sulman	076-273341	* 06 - 529 - 3341	076-872688
Vught	J.E.M. (José) Verheyen	073-881000, tst. 1564	* 06 - 531 - 1564	080-239840
Leeuwarden	G.J. (Gerrit) Vlietstra	058-346826	* 06 - 519 - 6826	05110-72385
Rotterdam	M.C. (Mart) Vogels	010-4539341/281	* 06 - 213 - 341/281	033-952099
Hoofdraadsman	W.H. (Wim) Heij	03404-14436		05210-13657
Stafradsvrouw	J.J. (Joan) Merens	03404-14436 of 20906		085-629745
Coornherthuis (raadsman)	J. (Jan) den Boer	03404-14060		03210-18934
(raadsman)	J.M. (Joost) van Langen	03404-14060		08370-10205

